

INFORMATION ON EQUALITY AND SOCIAL JUSTICE IN ISRAEL
מידע על שוויון וצדק חברתי בישראל
مركز "أدفا" - معلومات حول المساواة والعدالة الاجتماعية في إسرائيل

סקרי תקצוב זמן ושוויון בין-מיגדרי

ג'וסלין גרוס וברברה סבירסקי

אוקטובר 2002

תוכן העניינים

מבוא

רקע

מתודולוגיה

ממצאים

ישום של סקרי תקצוב זמן

ביבליוגרפיה

מבוא

נשים הן "מחצית מאוכלוסיית העולם, אך תורמות שני שלישים משעות העבודה. הן מגדלות את מחצית מכמות המזון, אך מקבלות עשירית מן השכר ובעלותן רק אחוז אחד של הרכוש המצוי בעולם." נשים סמויות מן העין, בחשבונות הלאומיים, דבר "הממעט מתרומתנו לכלכלה ולחברה, פוגע טפח אחר טפח בהערכה העצמית שלנו, מוביל מעצבי מדיניות להתעלם מן ההשלכות שיש להחלטותיהם על חיי הנשים ומקשה על נשים לזכות בשוויון בחברה שלנו."

מתוך דו"ח המנתח את מצב הנשים, כפי שציטטה מרי קולינס, השרה הממונה על מעמד הנשים בקנדה בנאום שנשא בפני הוועידה הבינלאומית למדידה ולהערכה של עבודה ללא שכר, אוטווה, 1993.
(Fleming and Spellerberg, 1999).

המסמך שלפנינו נועד להציג את נושא הסקרים העוסקים בתקצוב זמן של נשים וגברים ואת ההשלכות העשויות להיות למידע הסטטיסטי העולה מן הסקרים האלה על קידום השוויון בין המיגדרים ברחבי העולם.

המאמר סוקר בקצרה את תולדות סקרי תקצוב-הזמן ואת הרקע לחקר הנושא. נסביר כיצד עורכים סקר תקצוב זמן במקומות שונים בעולם. בהמשך יוצגו ממצאים מעניינים של סקרים שהתקיימו בשבע מדינות, חלקן מדינות מפותחות, חלקן מדינות מתפתחות.

לאחר הצגת הממצאים נדון בקצרה בכמה מן ההשלכות שיש לסקרי תקצוב-הזמן ובאפשרות להשתמש בממצאיהם כדי להשפיע על מעצבי מדיניות ולהביאם להתייחס אל עבודה ללא שכר במשק הבית כאל עבודה כלכלית בעלת ערך כספי. לבסוף, נציג בקצרה ניסיונות אחדים להעריך במונחים כספיים עבודה ללא שכר במשק הבית.

רקע

מה פירוש הדבר לבצע מדי יום ביומו משימה המצריכה מאמץ של עבודה מבלי לקבל שכר? האם זאת עבודה? כדי שפעילות מסוימת תחשב עבודה, האם צריך עושה הפעילות לקבל גמול? האם פעילות שגרתית הכרוכה במאמץ, הנעשית ללא שכר, איננה אלא סתם פעילות? האם יש לפעילות מעין זו השלכות על המשק הכלכלי?

תחזוקת משק הבית היא עיסוק הדורש הרבה עבודה קשה: להכין אוכל, לכבס, לנקות, לעדור בגינה, לשלם חשבונות ועוד כהנה וכהנה מגוון של עיסוקים. במקומות מסויימים, בדרום אפריקה, למשל, כוללת תחזוקת הבית גם הבאת חומרי דלק ומים מדי יום ביומו, לעתים קרובות ברגל, ממקומות מרוחקים. מי שממונה בבית על הבאת המים מבלה בממוצע שעה ביום בהבאת מים. זמן דומה מוקדש במקומות האלה גם להבאת חומרי דלק ממקומות מרוחקים הביתה. בדרום אפריקה עיסוק כזה אינו נחשב עבודה.

טיפול בילדים גם הוא מעמסה. צריך להאכיל אותם, לרחוץ אותם, להשיג עליהם, לטפל בהם בימי מחלה, לקחת אותם לרופא, לרופא השיניים, רשימה אין סופית של עיסוקים שכל אחד יכול למנות. גם טיפול בזקנים במשפחה הוא עיסוק המצריך זמן, בין אם זה אחד ההורים שלנו, או של בני זוגנו, בין אם זקנים אחרים במשפחה. על עיסוק שכזה ניתן לומר שאין הוא בחזקת בילוי של שעות הפנאי. תחזוקת בית ודאגה לבני המשפחה הן הדוגמאות העיקריות של עבודה ללא שכר. מבצעי העבודות הכרוכות בכך מבצעים משימות הכרחיות לרווחה ולהמשכיות של החברה ושל המשק הכלכלי. החברה, כפי שאנחנו מכירים אותה סביבנו, איננה מסוגלת להמשיך ולתפקד כראוי בלי העבודות האלה.

אסור לשכוח גם את מה שמכונה בכלכלה 'המגזר הבלתי פורמלי': אישה המטפלת בילדים, אישה העובדת/ת בנקיון הבית, עובדים המקבלים על עבודתם תשלום בכסף "מתחת לשולחן".

העבודה במגזר הבלתי פורמלי, עבודה של טיפול בזולת ותחזוקת הבית, כל אלה הן דוגמאות בולטות לעבודה שנהוג להתעלם ממנה, עיסוקים הגוזלים זמן ומאמץ ואינם זוכים להכרה בעת חישוב התוצר המקומי הגולמי (תמ"ג). גם הנתונים הסטטיסטיים המסורתיים על היקף התעסוקה שמלקטים מוסדות הממשל מתעלמים מן העבודה הזאת. האם אי אזכור העיסוקים האלה פירושו שהעבודה הזאת לא רלוונטית, או בלתי חשובה? מי אחראי למשימות המפרכות "חסרות הערך" האלה המתבצעות במסגרת כל משק בית? מי הוא זה שעובד בחינם? לא נפתיע אם נאמר, כי כמעט תמיד נשים הן המספקות את השירותים האלה, אשר אינם נחשבים עבודה ואיש אינו טורח כלל לחשב את ערכה הכלכלי, או לרשום אותה במאגרי הנתונים הכלכליים-החברתיים. אפילו במדינות המפותחות הנשים מבלות זמן רב יותר מן הגברים בעיסוקי משק הבית ובדאגה לילדים. גם במשפחות שהנשים בהן עובדות במשרה מלאה בשכר במקום אחר, מחוץ לבית.

אין זה סוד: נשים תמיד עסקו בעבודה ללא שכר. למה, אפוא, חשוב לדעת כמה בדיוק עובדת אישה במשק הבית בהשוואה לגבר? או כמה זמן מקדישות נשים לטיפול בילדים לעומת הגברים? האם יש בכלל חשיבות למתן ערך כספי לעבודת הבית של נשים?

בהחלט! יש כמה וכמה טיעונים המחזקים את הצורך למדוד בכסף ולתעד בנתונים עבודת נשים, שבעבר לא זכתה לכל הכרה.

באמצעות תעוד הולם והערכה מספרית של עבודה ללא שכר, אפשר להאיר כמה היבטים של חוסר שוויון בין המיגדרים בכל הקשור לעבודה. כך למשל, נשים הן בדרך כלל ההורה, או בן הזוג, שאינו יכול להישאר עד שעה מאוחרת במשרד, משום שכמעט תמיד הן אלה שצריכות להיות בבית בהקדם האפשרי, כדי לטפל בכל עבודות הבית ולדאוג לילדים. לפיכך, נשים אינן יכולות להתחייב לעבוד שעות נוספות במקומות העבודה שלהן, כפי שגברים עושים ללא היסוס. אחת הטענות הנפוצות היא, כי חוסר האיזון הזה במטלות בין בני זוג במשפחה פוגע קשות בסיכוי של נשים להתפתח במקום העבודה שלהן, להתקדם, לזכות בשכר טוב יותר. יתרה מזאת, כל עוד אין הגברים מוכנים להצטרף לנשיאה בעול עיסוקי הבית ולהתחלק עם הנשים באורח מאוזן יותר באחריות לכך, ימשיך שוק העבודה להיות בלתי מאוזן לרעת הנשים.

קנדה היא אחת המדינות הבודדות שהחלו לאסוף באורח שיטתי מידע סטטיסטי המתייחס לחלוקת העבודה בין גברים לנשים. המידע הזה מסייע להצביע על העדר השוויון בין המיגדרים בתחומי עיסוק שונים, כגון אחריות למשק הבית וטיפול בילדים. באמצעות ניתוח של המידע הזה מנסים הקנדים לשנות את המדיניות בתחום החברתי ולצמצם את הפער בין המיגדרים בעבודות משק הבית. רשויות השלטון בקנדה מקוות, כי יבוא יום ונשים תזכינה להזדמנויות שוות להזדמנויות הפתוחות בפני הגברים במקומות העבודה.

העבודה שנשים עושות בבית אינה זוכה להכרה מספקת של מעצבי המדיניות. אילו זכתה עבודת הנשים במשק הבית להערכה הולמת, אילו גם נכללה העבודה הזאת בחשבונות לווין, או נלקחה בחשבון בחישוב התוצר המקומי הגולמי, היתה ניצבת בפני מעצבי המדיניות תמונה מקפת יותר על האופן שהמדיניות החברתית משפיעה על נשים ועל גברים כאחד. הכרה בעבודת נשים חשובה במיוחד בעת עיצוב מדיניות בתחומי החינוך, התעסוקה, השירותים הסוציאליים, התחבורה, התכנון העירוני והרווחה. יתרה מזאת, מאחר שלפי שעה אין עבודת הנשים זוכה להערכה במונחים של כסף, ומאחר שלנשים יש סיכוי קטן יותר מאשר לגברים להשתלב בשוק העבודה בשכר, עלול להיווצר מצב שאין להן גישה מספקת לשירותים הסוציאליים, כולל ביטוח בריאות והכשרה מקצועית. כל זאת בניגוד לגברים, שלהם יש סיכוי רב יותר להימנות בכוח העבודה בשכר.

מאחר שעבודה ללא שכר אינה חלק מן המידע המשמש בסיס לחישוב התוצר המקומי הגולמי, מציעים סוציולוגים רבים ליצור חשבונות לווין (satellite accounts), המאפשרים לייחס ערך כספי למשימות בעבודת הבית שמתבצעות ללא שכר. יצירת חשבונות לווין מאפשרת לזכות את העבודה הנשכחת הזאת בהכרה פומבית כעבודה לכל דבר. זהו צעד אחד לקראת מתן הכרה לעוצמה ולחשיבות שיש לעבודה ללא שכר לעצם התפקוד התקין

של החברה. ניתן ללכת עוד צעד קטן קדימה: אילו כללו החשבונות הלאומיים גם מידע על עבודה ללא שכר, היה עשוי מדד התוצר המקומי הגולמי לייצג בצורה מדויקת יותר את כושר היצור של המדינה. למעשה, אילו נכללה עבודה במשק הבית בחשבונות הלאומיים בכל רחבי העולם, היה כלל התוצר המקומי הגולמי בכל רחבי העולם גדל בכדי 25 - 30 אחוזים. אז גם היינו מוצאים, כי שיעור ההשתתפות הכולל בזמן המוקדש לעבודה (בין אם בשכר ובין אם ללא שכר) של נשים וגברים הוא פחות או יותר שווה (ארגון העבודה הבינלאומי, "Work: A Curious Paradox," 1996: 2 Remuneration for Women's). אך לפי שעה, עבודה שעושים גברים נכללת ונחשבת במידע סטטיסטי רשמי ולפיכך גברים נחשבים "אנשים עובדים". ואילו נשים, שחלק גדול מעיסוקיהן אינו מוצא ביטוי בחשבונות הלאומיים, הן נחשבות הרבה פחות "נשים עובדות".

ועידת בייג'ין

העדר ההכרה בחלקן המעשי של הנשים בכלכלת העולם עמד במוקד ארבע הוועידות העולמיות לנשים (1975, 1980, 1985, 1995), שהתקיימו בחסות ארגון האו"ם. הוועידות האלה סייעו למקד את תשומת הלב בשאלות הקשורות בהעדר שוויון בין המיגדרים, לא רק בתחום העבודה, אלא בתחומי חיים רבים אחרים. במהלך הוועידה האחרונה, שהתקיימה בשנת 1995 בבייג'ין, נדונו עשרה נושאים שונים המעסיקים נשים באשר הן ברחבי העולם: עוני, חינוך ובריאות, אלימות נגד נשים, ההשלכות של סכסוכים מזוינים וסכסוכים אחרים, מעורבות כלכלית, שותפות במוקדי כוח, העדר אמצעים לעידוד קידום נשים, זכויות אדם, אמצעי התקשורת ההמונית וסביבה והתפתחות (*Set Conference to into the Next Century, 1994 Women's Agenda*).

מצע ועידת בייג'ין של הוועידה העולמית הרביעית של האו"ם על נשים כלל במפורש דרישה לאסוף באורח ממצה יותר מידע סטטיסטי מיגדרי, בעיקר מידע המתעד את ההיקף האמיתי של עבודת נשים ואת תרומתה לכלכלת העולם.

סקרי תקצוב זמן

מידע סטטיסטי מיגדרי המתאר, כיצד מבליים נשים וגברים את זמנם, נאסף על פי רוב בשיטה המכונה סקרי תקצוב זמן. מדובר בסקרים המבקשים מן הנשאלים והנשאלות לדווח באופן מפורט על כל פעילויותיהם ועיסוקיהם במשך תקופת זמן מוגדרת. עיבוד הנתונים נעשה על פי קטיגוריות, המאפשרות לחוקרים להסיק מסקנות חברתיות. הסקרים הראשונים על תקצוב זמן נעשו בראשית המאה העשרים, כאשר לא ניתנה עדיין תשומת לב רבה לשאלת השוויון בין המיגדרים. כיום משמשים סקרי תקצוב זמן, בין השאר, לתיעוד כמות הזמן חסרת הפרפורציה שנשים מקדישות לעבודה ללא שכר.

בריטניה קיימה מחקרי תקצוב זמן בראשית המאה העשרים, שהתמקדו בעניינים, כגון אבטלה ועוני בקרב נשים. המחקרים האלה לא התנהלו, בהכרח, בידי גורמי ממשלה. נהפוך הוא: חוגים שונים יזמו אותם, בהם עמותות לא-ממשלתיות ותלמידי מחקר, שכתבו עבודה לשם קבלת תואר דוקטור. סקרי תקצוב-הזמן הראשונים בארצות-הברית, שנערכו אף הם בראשית המאה העשרים, נועדו לבדוק אבטלה, תנאי מגורים בערים ופעילות של חיי משפחות של חקלאים, שאיננה מדודה בכלכלת-שוק. לעומתם, מחקרי תקצוב-הזמן הראשונים שנעשו בהולנד היו בשנות העשרים של המאה העשרים והתמקדו בשעות הפנאי והבילוי.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בנורווגיה היתה המשרד הממשלתי הראשון שפרסם, בשנת 1912, אומדן של הערך הכספי שיש לייחס לעבודה ללא שכר במשק הבית. בשנת 1943 חישה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בנורווגיה אומדנים של עבודה ללא שכר במשק הבית לשנים 1935 -- 1943. ממשלת נורווגיה המשיכה לכלול את האומדנים האלה בכל החשבונות הלאומיים, בניסיון לבדוק בצורה מדויקת את התרומה הכלכלית של הנשים לחברה. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בנורווגיה לא ערכה אז סקרי תקצוב זמן ומקור המידע היחיד על עבודת נשים במשק הבית היה מפקד האוכלוסין הכללי. רק לקראת סוף שנות השמונים של המאה העשרים החלה הלמ"ס של נורווגיה להסתייע בסקרי תקצוב זמן תקופתיים לצורך אומדן הערך הכספי של עבודה ללא שכר של נשים במשק הבית.

סקרי תקצוב זמן זכו לתנופה בשנות השישים, כאשר נערך הסקר הרב-לאומי הראשון על תקצוב-הזמן. המחקר הרב-לאומי הזה הוביל ליצירת דפוסים אחידים של דגימה, רישום ואיסוף נתונים. במחקר המקורי השתתפו שתי-עשרה מדינות, מצפון-אמריקה ומדרומה ומאירופה. מדינות רבות אחרות החלו גם הן מאז לערוך סקרים מעין אלה.

סקרי תקצוב זמן נועדו לתעד פעילויות של חיי יומיום של בני משק הבית. היומנים הרושמים את הפעילויות האלה כוללים, לעתים תכופות, פרקי זמן מוגדרים לביצוע הפעילות, או הפעילויות שמדווחים עליהן. הסקרים מראים כיצד מתחלקות משימות העבודה בשכר וללא שכר בין בני המשפחה, כיצד מבצעים עבודה הקשורה בטיפול בזולת, כמה זמן מקדיש כל אחד מבני המשפחה לשעות הפנאי ולמילוי צרכים אישיים, כמה זמן מבלה כל אחד מבני המשפחה בהסעה וכיוצא בזה. לאחר איסופם, מעובדים הנתונים ומפולחים על פי מיגדר ועל פי משתנים אחרים, בהם גיל, מוצא אתני והמצב המשפחתי.

כיום מקיימות מדינות רבות סדרות של סקרי תקצוב זמן על-פני תקופות זמן ממושכות, במטרה לעקוב אחר שינויים החלים בהתנהגות וכדי לאבחן מגמות בהתפתחות החברה. השוואה של סקרי תקצוב זמן שנערכו בתקופות שונות מאפשרת לעקוב אחר שינויים שחלו בתחומים שונים, בין היתר בהתקדמות השוויון בחובות ובזכויות בתחום חיי הבית והמשפחה.

חוקרים מכל רחבי העולם, העוסקים בבדיקת תקצוב-הזמן, עושים לאחרונה יד אחת כדי להאחיד את דרך רישום נתוני תקצוב-הזמן שנאספו במשך כארבעים השנים האחרונות. האחדה של נתוני תקצוב-הזמן פירושה ריכוז של נתונים של סקרי תקצוב זמן ממדינות שונות ויצירת מכנה משותף באופן המאפשר לחוקרים להשוות את הנתונים בין מדינה למדינה. שכן, לפי שעה, מתנהל סקר תקצוב זמן בכל מדינה ומדינה בצורה שונה מעט, תוך התייחסות למשתנים שונים, על פי האופי הייחודי של כל חברה וחברה.

המחקר הרב-לאומי של תקצוב הזמן החל לפתח מאגר נתונים אחיד בשנות השמונים של המאה העשרים. מאגר המידע הזה מקיף כיום מחקרים שנערכו בשנים 1961 -- 1998. מאגר המידע, הנקרא "עולם 5.5" (5.5 World), מכיל 50 סקרים מעשרים וארבע מדינות (Fisher, Gershuny, Gauthier and Victorino, 2000: 1-3).

המחקר הרב-לאומי של תקצוב-הזמן מתרחב בהדרגה. בשנות התשעים של המאה העשרים קבע יורוסטאט, הארגון לסטטיסטיקה של האיחוד האירופי, קווים מנחים לעריכת סקרי תקצוב זמן אחידים, מתוך רצון ליצור תבנית אחידה של סקר לכל מדינות אירופה.

ארגונים

בזכות הפרסום הרב שניתן בשנים האחרונות להעדר השוויון בין המיגדרים, בעיקר באמצעות הוועידות העולמיות של האו"ם לענייני נשים, החלו ארגונים שונים לקדם ולפתח את הרעיונות ואת התוכניות המיועדים לשפר את איסוף המידע הסטטיסטי המיגדרי, בעיקר באמצעות סקרי תקצוב זמן.

מחלקת הסטטיסטיקה של האו"ם (UNSD), תוכנית הפיתוח של האו"ם (UNDP) ומרכז המחקר לפיתוח בינלאומי בקנדה (IDRC) הם שלושה מן הארגונים אשר פעלו במשותף כדי ליצור את תוכנית המחקר הנושאת את הכותרת: "סוגיות מיגדר במדידת עבודה בשכר וללא שכר" ובאנגלית: *and Unpaid Work Gender Issues in the Measurement of Paid Work*. המפעל הזה שם לו כיעד, בין היתר, לעודד מדינות מתפתחות לקיים סקרי תקצוב זמן ולפתח קווים מנחים בינלאומיים לסטטיסטיקה של תקצוב זמן.

כאמור, הארגון לסטטיסטיקה של האיחוד האירופי שותף למאמץ לפתח קווים מנחים ואחידים לאיסוף מידע סטטיסטי. הכלי שנוצר לצורך זה הוא "מחקר אחיד של תקצוב זמן באירופה" (HETUS). בשנים 1996 -- 1998 עשו כבר עשרים מדינות שימוש ראשוני בקווים המנחים האחידים האלה. מאז החלו עוד מדינות להשתמש באמצעי המחקר הזה.

המחקרים הרב-לאומיים על תקצוב זמן שנעשו בשנות השישים של המאה העשרים הביאו להקמת ארגון שכל יעדו הוא לקדם סקרים ומחקרים על תקצוב זמן. זאת היא האגודה הבינלאומית למחקרי תקצוב זמן (IATUR). חוקרים ממדינות שונות חברו יחד וייסדו את האגודה הבינלאומית הזאת במהלך ועידה של האגודה הבינלאומית לסוציולוגיה, שהתקיימה בבולגריה בשנת 1970. היעד העיקרי של האגודה הבינלאומית למחקרי תקצוב זמן הוא להפיץ מידע בין חוקרים ומלומדים על מחקרים של עמיתיהם למקצוע. כדי לממש את היעד הזה הם הקימו אתר אינטרנט, המתחדש ומתעדכן תדירות בהתפתחויות חדשות בזירה הזאת ובאירועים וכינוסים מדעיים העוסקים בחקר תקצוב זמן.

לוח 1. סיכום המידע על מדינות שערכו סקרי תקצוב זמן

המדינה	שנת עריכת הסקר הראשון	המטרות	השנים בהם נערכו סקרי תקצוב זמן	יוזם הסקר
אוסטרליה	1992	1. יצירת פרופיל מעודכן של תקצוב זמן. 2. לבחון עבודה בשכר/ללא-שכר 3. לאבחן מגמות ושינויים בתקצוב זמן על-פני תקופת זמן מוגדרת.	נערכו שני מחקרים בשנת 1992 ושנת 1997. מחקר שלישי מתוכנן לשנים 2005 -- 2006.	הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של אוסטרליה.
קנדה	סתיו 1986	1. לספק סטטיסטיקה חברתית מעודכנת בתחומי הבריאות, החינוך והתעסוקה. הנתונים יסופקו באמצעות סקרים חברתיים-כלליים שיערכו מידי שנה (GSS). הסקרים השנתיים יאפשרו לעקוב בצורה מדויקת יותר אחר תהליכים חברתיים. 2. למדוד את מידת השוויון בין נשים וגברים בקנדה בתחומי ההכנסה, העבודה וההשכלה. 3. לספק מידע על עניינים סוציאליים בעלי עניין מיוחד (הקיימים כעת וצפויים בעתיד).	נערכו שלושה מחקרים בשנים 1986, 1992 ושנת 1998. (כל אחד מסקרי תקצוב-הזמן התקיים כסקר משנה של הסקר הסוציאלי הכללי, בכל אחת מן השנים הללו).	1. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של קנדה, כחלק מסקר ה-GSS, האמור לקיים אחת לחמש שנים סקר תקצוב זמן. 2. המשרד למעמד האישה בקנדה (יחד עם הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של קנדה) פיתחה מדדים של שוויון מיגדרי בכלכלה. המדדים פותחו בכדי למדוד שוויון בין גברים לבין נשים, במסגרת סקרי תקצוב זמן הקשורים בעבודה.
הודו	1998 -- 1999	לאפשר חישוב טוב יותר של התוצר המקומי הגולמי (תמ"ג), זאת בכדי להעריך טוב יותר את היקף התוצר	מחקר ניסיוני ראשון נערך בין יולי 1998 לבין יוני 1999.	המשרד לסטטיסטיקה ויישום תוכניות: המרכז ליצירת חלופות בפיתוח.

		של משק הבית.		
הרשות הפלסטינית	1999 -- 2000	מדידת אי-השוויון בין גברים לבין נשים ופיתוח מדיניות השואפת לשוויון מיגדרי.	נערך מחקר אחד בתקופה שבין 8 במאי 1999 לבין 7 במאי 2000.	הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של הרשות הפלסטינית.
איטליה	1998 -- 2002 2003 (מתקיים בימים אלו)	לפתח סטטיסטיקה מיגדרית ומחקרים על איכות החיים באיטליה.	סקרי תקצוב זמן תקופתיים, כחלק מן הסקרים החברתיים הרב-תכליתיים.	הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (ISTAT).
מקסיקו	1996	התוכנית הלאומית למען האישה ביקשה מן הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, גיאוגרפיה ומידע (INEGI) לבצע סקר תקצוב זמן. היוזמה נעשתה במידה רבה בהשראת מצע בייג'ין.	נערכו שני מחקרים בשנת 1996 ושנת 1998. שני המחקרים נעשו כחלק מסקרי ההכנסות וסקרי ההוצאות של משקי הבית.	המוסד הלאומי לסטטיסטיקה, גיאוגרפיה ומידע (INEGI).
ניו זילנד	1998 -- 1999	1. לשפר מדיניות חברתית ולייעץ למעצבי מדיניות. 2. לקדם פיתוח תכניות בתחומי הבריאות, החינוך והרווחה. 3. לאסוף מידע אשר יסייע לשפר חשבונות לאומיים.	בשנת 1990 נערך מחקר ניסיוני. בשנים 1998 -- 1999 נערך מחקר נוסף.	הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של ניו זילנד ביצעה את הסקר. המשרד לענייני הנשים וסוכנויות ממשלתיות אחרות דאגו למימון.
דרום אפריקה	2000	1. מדידת עבודה ללא-שכר. 2. שיפור מדידת הכלכלה הבלתי פורמלית וצורות אחרות של פעילות כלכלית בלתי מדווחת. 3. מסירת מידע למעצבי המדיניות של הממשלה.	מחקר ניסיוני אחד בשנת 1999. מחקר רשמי אחד בשנת 2000.	המשרד לסטטיסטיקה של דרום אפריקה קיבל תרומה מן הסוכנות הנורווגית לשיתוף פעולה בענייני פיתוח, כדי לסייע במימון היוזמה.
הולנד	החל בשנות השלושים	1. בין השנים 1950 -- 1960 המדידה התמקדה בעיקר	התקיימו סקרים רבים מאז שנות החמישים של	הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של הולנד,

	<p>של המאה העשרים. מאז שנות השבעים הורחבו תחומי ההתמקדות.</p>	<p>בשעות הפנאי.</p> <p>2. 1970 -- למידת היבטים שונים של צריכת אמצעי התקשורת.</p> <p>3. 1975 -- הרחבת הסקר משנת 1970.</p> <p>4. בין השנים 1987 -- 1988 נערך סקר של המשרד לתכנון חברתי ותרבותי. הסקר נועד לשפר את המדידה של תוצר ההתפתחות הגולמי, התוצר הלאומי הגולמי (תל"ג) והתוצר המקומי הגולמי (תמ"ג).</p> <p>5. בין השנים 1997 -- 1999 נערך סקר תקצוב זמן כחלק מסקר חברתי רחב יותר.</p> <p>6. בשנת 2000 נערך סקר נרחב של תקצוב זמן.</p>	<p>המאה העשרים.</p> <p>סקר תקצוב-הזמן שמקיים המשרד לתכנון חברתי ותרבותי החל משנת 1975, נערך אחת לחמש שנים.</p>	<p>רשות השידור של הולנד (NOS), רשות המחקר של הולנד (INTOMART), המשרד לתכנון חברתי ותרבותי (SCP), משרד התחבורה ההולנדי וקבוצות אינטרסים מיוחדות אחרות (אמצעי תקשורת מסחריים וכו').</p>
<p>בריטניה</p>	<p>מתקיים מאז סוף המאה הקודמת וראשית המאה הזאת.</p>	<p>הסקר האחרון נעשה מתוך כוונה לספק מידע על מעצבי מדיניות, חוקרים במדעי החברה, מפרסמים וקמעונאים. בריטניה מפתחת גם חשבון לווין במטרה להעריך את הייצור במסגרת משק הבית.</p>	<p>נערכו שני סקרים בקנה מידה קטן, האחד בשנת 1995 והשני בשנת 1999.</p> <p>בשנת 2000 נערך סקר אחד בקנה מידה גדול.</p>	<p>מימון של המועצה למחקר כלכלי וחברתי, משרד התרבות, אמצעי התקשורת והספורט, משרד החינוך והכישורים, משרד הבריאות, משרד התחבורה, רשויות מקומיות ואזורים והלשכה לסטטיסטיקה לאומית.</p>

מקור: המידע המובא לעיל נאסף מתוך הפרסומים של כל אחת מהמדינות. הרשימה המלאה נמצאת ביבליוגרפיה.

מתודולוגיה

סקרי תקצוב זמן נעשים, בדרך כלל, בידי רשויות ממשל. לרוב, הם נערכים בידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בכל מדינה ומדינה. בשל החשיבות הרבה שיש לסקרי תקצוב זמן לאפשרות לקדם שוויון בין שני המינים, לעתים מזומנות ממלאים ארגוני נשים, או משרדי ממשלה לענייני נשים תפקיד נכבד בתכנון ובביצוע של סקרי תקצוב זמן ברמה כלל-ארצית. בכמה מקרים זוכה סקר תקצוב זמן לחסות של ארגון בינלאומי, כמו האו"ם. כך

למשל, בשנים 1990 -- 1991 קיים ארגון המזון והחקלאות של האו"ם מחקר בתאילנד שבדק תקצוב זמן של נשים ושל גברים.

לשכות הסטטיסטיקה השונות עושות שימוש בשיטות מחקר מגוונות. מספר המשתתפים בכל סקר משתנה ממדינה למדינה. גם שיעור ההענות להזמנה להשתתף בסקר מעין זה משתנה ממקום למקום. בסקר תקצוב-הזמן שנערך בדרום-אפריקה בשנת 2000, נתבקשו 14,553 איש ואישה להשתתף במחקר. 94 אחוזים מן המוזמנים הסכימו להשתתף בו. לעומת זאת, בסקר האחרון שהתקיים בהולנד נבחרו 1,800 איש ואישה למחקר ורק 25 אחוזים מהם נענו (סקר רב-לאומי של תקצוב זמן, המכוון למחקר חברתי וכלכלי, אתר האינטרנט, [for Social and Economic Research [ISER-MTUS Institute]. גם הגיל המינימלי להשתתפות בסקרים משתנה ממדינה למדינה. בסקר הניסיוני שהתקיים באיטליה בשנת 1996 נכללו כל בני משק הבית בני שלוש ומעלה (IDRT-MTUS). אך זוהי שיטה נדירה; מרבית המדינות קובעות את גיל עשר כגיל המינימלי להשתתפות בסקר.

כלי המחקר הנפוץ ביותר במחקרי תקצוב זמן הוא יומן המתעד את כל הפעילויות של הנשאל, או הנשאלת. ליומנים האלה צורות מצורות שונות. במקומות שהכל יודעים קרוא וכתוב, נהוג להשתמש ביומן שהנשאל והנשאלת ממלאים בכוחות עצמם. באזורים שמרבית התושבים אינם יודעים קרוא וכתוב נהוג לראיין את משתתפי הסקר ולבקש מהם להיזכר בכל הפעולות שעשו בתקופה הנסקרת. בכמה מדינות נעשה שילוב של שתי השיטות האלה. בסקר תקצוב-הזמן שעשתה קנדה בשנת 1998 התקיימו גם ראיונות בטלפון, תוך שימוש בתוכנת מחשב מיוחדת לראיונות בטלפון (computer aided telephone interviewing software). המעבדת את המידע הנאסף באמצעות הטלפון.

יומן תקצוב-הזמן מעוצב כך, שהנשאלים מדווחים בו על הפעילויות בכוחות עצמם, בפרקי זמן קצובים ועל-פני תקופת זמן הנקבעת מראש. נהוג לדווח תמיד על הפעילות העיקרית, בדרך כלל יחד עם פעילות שנייה, לעתים גם שלישית, המתקיימת בו-זמנית. פרקי הזמן משתנים ממחקר למחקר וממקום למקום: לעתים נדרשים המראיינים לדווח על עיסוקים במרווחים של חמש דקות, לעתים כל חמש-עשרה דקות, שלושים דקות וכיוצא בזה. כמה מדינות מעדיפות לדווח על כל הפעילויות שעוסק בהן הנשאל ברצף על-פני 24, או 48 שעות ואילו מדינות אחרות מבקשות לדווח על פעילות במשך תקופת זמן ממושכת יותר. בהולנד מקובל לבקש דיווח על פעילויות במשך שבוע שלם. ביומנים יש מקום לרשום בכל יום ויום את שעת ההתחלה ושעת הסיום. במדינות הדורשות דיווח למשך 24, או 48 שעות, נקבעים ימים שונים לסירוגין, ימי חול וימי סוף שבוע, כדי לקבל תמונה מאוזנת ומקיפה של שגרת הפעילות הממוצעת של משתתפי הסקר.

יש חשיבות רבה לשיטת רישום המאפשרת לדווח על יותר מפעולה אחת בפרק זמן נתון. בדרך הזאת מדווחים על פעילויות רבות שיש נטייה להתעלם מהן, בעיקר סוגי פעילות הקשורים בטיפול בילדים. כך למשל, אם אישה מכינה ארוחת ערב, וילד, או ילדה, נמצאים באותה העת בתוך הלול, קרוב לוודאי תכתוב האישה: "בישול" כפעילות העיקרית שלה ביחידת הזמן הזאת. אך אם נותנים לה אפשרות לכלול פעילויות אחדות המתקיימות בו-זמנית, היא כוללת גם "טיפול בילדים". הדבר חשוב במיוחד, כדי לבדוק את עומס העבודה הכולל, בשכר וללא שכר, של נשים בהשוואה לגברים. ברוח דומה, כולל היומן במדינות רבות תיבה לשאלה: "עם מי" התקיימה פעילות מסויימת. כך אפשר לדווח על פעילויות נוספות שלא היו נכללות, אילו היה מקום לדווח אך ורק על הפעילות המרכזית.

מדינות שונות זו מזו גם במשך הזמן שהן מקציבות לעריכה של סקר יחיד של תקצוב זמן. יש מדינות המקיימות סקר כזה על-פני חודשיים, אחרות מעדיפות לנהל אותו במשך שנה שלמה. ימי חג ועונות השנה גם הם גורמים חשובים הנלקחים בחשבון בבחירת משך הזמן לעריכת סקרי תקצוב זמן.

בתחילת כל סקר נהוג לשלוח אל בתי המשתתפים מראיין, או מראיינת. המראיינים מנחים את המשתתפים כיצד לרשום את הפעילויות ביומן תקצוב-הזמן, כאשר משתמשים ביומן למילוי עצמי. המנחים גם ממלאים שאלוני רקע, הכוללים משתני מידע שונים, כגון: גיל, מין, מצב משפחתי, הרכב משק הבית והמעמד בעבודה. על פי נתוני המדינה, עשויות להיכלל בשאלון הזה גם שאלות על ציוד חשמלי המצוי במשק הבית ועל מרחק הבית

ממקורות המים וחומרי דלק. לאחר שמסתיימים הימים שנקבעו לרישום המידע, חוזרים המראיינים לכל אחת מן המשפחות ואוספים את היוםנים. כאשר מדובר ביומן המבוסס על ראיון המתעד פעולות מן העבר על פי זיכרון, עשויים המראיין, או המראיינת, לקיים עוד ראיון, כדי לרשום את המידע על המשתתף עצמו. במקומות מסויימים מעניקים לנשאלים שי כאות הוקרה על השתתפותם.

לאחר איסוף המידע מקודדים את הפעילויות. לפי שעה קיים שוני ממדינה למדינה בצורת מיון סוגי הפעילות. כפי שהזכרנו קודם, חוקרים עוסקים עדיין בפיתוח ובבדיקה של שיטות מיון אחידות.

להלן דוגמא של השיטה הנהוגה בהודו למיון סוגי הפעילות:

שלוש הקטיגוריות הראשונות מבוססות על שיטת החשבונות הלאומיים, הנקראת באנגלית:

System of National Accounts (SNA).

זוהי שיטת מיון ניסיונית של האו"ם, שפיתחה נציבות הסטטיסטיקה של האו"ם.

פעולות הכלולות בחשבונות הלאומיים:

1. פעילויות של יצור ראשוני, למשל: עבודת שדה, טיפול בבעלי חיים, דיג, הבאת מים, קטיף פירות, הבאת חומרי דלק, עיבוד ואחסון, עבודת מכרות.

2. פעילויות משניות, למשל: פעילויות של בנייה, פעילויות של יצור מוצרים.

3. מסחר, עסקים ושירותים, למשל: מסחר זעיר, שירותים זעירים (כגון עוזרת בית, או משרת).

(כל צורות העבודה שלעיל נכללות בחישוב התוצר המקומי הגולמי של הודו)

פעולות הכלולות בחשבונות לוויין של החשבונות הלאומיים:

1. תחזוקת משק הבית.

2. טיפול בילדים, בחולים, בנכים ובזקנים.

(אלה תחומי אחריות משפחתיים, שאינם נכללים בחישוב התוצר המקומי הגולמי, אלא בחשבונות לוויין)

פעילויות שאינן נכללות בחשבונות הלאומיים:

1. שירותי קהילה וסיוע למשקי בית אחרים.

2. לימודים.

3. פעילויות חברתיות ותרבותיות, צריכה של אמצעי תקשורת המונית וכו'.

4. עיסוקים אישיים.

(6 :Operational Issues ,Pandey & ,29-34 :2000 ,Country Report ,Pandey)

כל אחת מן הפעילויות שהנשאלים בהודו מדווחים עליהן מוצבת באחת מן הקטיגוריות וקטיגוריות-המשנה האלה. שיטת מיון עשויה לכלול מאות קטיגוריות וקטיגוריות משנה.

הדרך הפשוטה ביותר והנפוצה ביותר להבחנה בין עבודה במשק הבית (עבודה ללא שכר) לבין דאגה לצרכיו האישיים של האדם ופעילות של שעות הפנאי היא באמצעות "מבחן האדם השלישי". כאשר אפשר לשכור את שירותיו של אדם אחר כדי לבצע את הפעולה הנדונה, הפעילות נחשבת עבודה לכל דבר. אפשר לשכור משרת כדי לכבס ולגהץ את הבגדים. אפשר לשכור מטפלת כדי לדאוג לילדים כאשר ההורים אינם בבית. אפשר לשכור טבח, שיקנה את מצרכי המזון ויבשל את הארוחות של בני המשפחה. לפיכך מצויות הפעילויות האלה בתחום העבודה ללא שכר. לעומת זאת, אדם אחר איננו יכול לישון עבורך, להתרחץ עבורך, לרכב במקומך על אופניים וגם לא ללכת לסרט במקומו. לפיכך לא נהוג להציב את הפעילויות האלה בתחום העבודה ללא שכר, אלא בתחום עיסוקים האישיים של האדם בעצמו ועיסוקים של שעות הפנאי (Aslaksen and Koren, 1996: 68).

האחדה של סקרי תקצוב זמן באירופה

במהלך עשר השנים האחרונות עושים גורמים שונים מאמצים לאחד את סקרי תקצוב-הזמן הנערכים באירופה, כדי לאפשר השוואה של ממצאים סטטיסטיים על תקצוב זמן במדינות שונות. ארגון האו"ם מארח מפגשי מומחים הבוחנים ובודקים שיטות שונות לעריכת סקרי תקצוב זמן. במפגשים האלה מציגים החוקרים את הניסיון שצברו כמה מדינות באירופה שהיו חלוצות בסקרי תקצוב זמן, תוך שימוש בהנחיות המתודולוגיות שהיתווה יורוסטאט, ארגון הסטטיסטיקה של האיחוד האירופי.

בעקבות סקרי תקצוב זמן ניסיוניים שהתקיימו בשנת 1997 בפינלנד, איטליה, לוקסמבורג וסלובניה, יזם יורוסטאט פרויקט של חשבונות לוויין של משק הבית, שבראשו עומדת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של פינלנד. המטרה העיקרית של הפרויקט היא לבחון עד כמה אפשר לחשב עבודה ללא שכר באמצעות מידע סטטיסטי שנאסף באמצעות סקרי תקצוב-הזמן האחידים וליצור מערכת אחידה של חשבונות לוויין המתייחסת לתפוקה של משק הבית.

מדידת התוצאות

מה מבקשים למדוד כאשר מנתחים מידע סטטיסטי על תקצוב זמן? בודקים את מידת השוויון בין גברים לנשים ואת מידת השוויון בין קבוצות חברתיות אחרות. בניו זילנד, למשל, בצד הבדלי מיגדר בחברה ככלל, נהוג לבדוק ולהשוות באמצעות המידע הסטטיסטי גם את ההבדלים בין נשים לגברים מאורים (ילידים) לבין נשים וגברים שאינם בני העם המקומי (ממוצא בריטי).

בחינה של מספר השעות שגברים ונשים מבליים בעבודה בשכר ובעבודה ללא שכר מאפשרת ללמוד בצורה מהימנה למדי את מידת היצרנות, הפרודוקטיביות, של בני שני המינים. המונח יצרנות מתייחס בהקשר הזה לשני התחומים: לעבודה בשכר ולמשימות כגון תחזוקת הבית וטיפול בילדים, הנקראות בסקרים האלה עבודה ללא שכר.

המונחים המשמשים בדיון סטטיסטי לתיאור כמותי של תקצוב זמן הם מספר השעות שמבליים בעשיית עבודה מסוימת, או השיעור באחוזים של העבודה בתוך כלל העיסוקים של הנשאל. המונח הפשוט ביותר והשגור ביותר הוא מספר השעות המוקדשות לעשיית פעילויות מסוימות. הנה כך, למשל, נעשית השוואה פשוטה ביותר: גבר מבלה בממוצע X שעות בשבוע בפעילויות של עבודה בשכר, שעה שאישה מבלה רק Y שעות בשבוע בפעילויות של עבודה בשכר. וכך נראית השוואת ממצאים סטטיסטיים באחוזים: רק X אחוזים מזמנו של גבר מוקדשים בכל יום לעבודה ללא שכר, כאשר רק Y אחוזים מזמנה של אישה מוקדשים בכל יום לעבודה ללא שכר.

דרך מעניינת חלופית להצגת ממוצע סטטיסטי של תקצוב זמן היא השימוש במדדים של שוויון מיגדרי, שפיתחה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של קנדה. בקנדה נהוג לערוך סקרי תקצוב זמן כדי לקבוע את מידת אי השוויון המיגדרי בשלושה תחומים: הכנסה, עבודה והשכלה. המועצה למעמד הנשים בקנדה פיתחה, בשיתוף פעולה עם הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מדדים המאפשרים למדוד את היקף אי השוויון בין גברים לנשים בשלושת התחומים האלה. בשנת 2000 פרסמה קנדה את המהדורה השנייה של ספר המדדים, המבוסס על סקר תקצוב זמן שנערך בשנת 1998. שם הפרסום הקנדי באנגלית: *Gender Economic Equality Indicators 2000*.

כך פועל לוח המדדים של קנדה: כאשר המדד נמצא על המספר 1.0, פירושו שיש שוויון, או איזון בזמן שגברים ונשים מקדישים לפעילות מסוימת. אם המדד יורד מתחת למספר 1.0, פירושו שנשים עוסקות בעיסוק הנמדד פחות זמן מאשר גברים. לוח המדדים הזה הוא דרך פשוטה למדוד מה מידת הקירבה, השוויון, או הריחוק, אי השוויון, בין נשים לגברים בכל אחד משלושת התחומים: הכנסה, עבודה והשכלה.

ממצאים

להצגת ממצאים של סקרי תקצוב זמן בחרנו בשבע מדינות: קנדה, הודו, ישראל, ניו זילנד, הרשות הפלסטינית, דרום אפריקה והולנד. שש המדינות, מלבד ישראל, יוצרות יחד מבחר הולם של מדינות מתפתחות ומפותחות. סקרים מן הסוג הזה מכילים לעתים תכופות פרטים וקטיגוריות למכביר. התקציר המובא כאן מתייחס רק להבדלי מיגדר שנמצאו בשלוש קטיגוריות של פעילות קצובת זמן: עבודה בשכר, עבודה ללא שכר ופעילויות בלתי יצרניות.

הבה נגדיר את המושגים המשמשים אותנו תכופות בפרק הזה:

1. עבודה בשכר: הזמן המוקדש לפעילויות יצרניות שהעובד מקבל עליהם תשלום בתמורה לעבודה. הפעילויות בקטגוריה הזאת כלולות בחשבונות הלאומיים של כל מדינה.

2. עבודה ללא שכר: הזמן המוקדש לפעילויות יצרניות שהעוסק בהן אינו מקבל תמורתן כל תשלום. הקטגוריה הזאת מתייחסת בעיקר לתחזוקת הבית ולטיפול בילדים, במוגבלים ובקשישים.

3. עומס העבודה הכולל: הכמות הממוצעת של השעות שאדם מקדיש לשני סוגי העבודה, בשכר וללא שכר.

4. משימות במשק הבית: כלל הפעילויות הכרוכות בתחזוקת הבית ובטיפול בזולת.

5. פעילויות בלתי יצרניות: העיסוקים אישיים ועיסוקי שעות הפנאי, כגון: לימודים, בילוי והיגיינה אישית.

בסקירת הממצאים נתמקד בקווי הדימיון והשוני בין המדינות השונות. מן הנתונים עולה, למשל, כי בכל אחת מן המדינות הנזכרות בסקירה שלנו, ללא קשר לרמת הקידמה בה, מבצעות נשים כמות רבה יותר של עבודה ללא שכר (משימות במשק הבית) מאשר גברים, ואילו גברים מבליים יותר זמן מנשים בעבודה בשכר. בדיקה מעמיקה יותר מגלה, שהפער הזה עמוק יותר בחלק מן המדינות וצר יותר באחרות.

בעשרות השנים האחרונות חלה התקדמות רבה במעמדן של נשים במדינות המערביות. נשים מעורבות בכל תחומי החיים כיום עד כדי כך שנדמה לנו שהפער בין נשים לגברים הולך ומצטמצם, בעיקר בתחום העבודה. אך ממצאים של סקרי תקצוב זמן נושאים בין טורי המספרים והנתונים הפתעה: בכל העולם כולו מוטלות על הנשים מרבית משימות משק הבית, הן אלה העוסקות בתחזוקת משק הבית והן הדואגות לגידול וחינוך הילדים, גם כאשר הן מועסקות במקום אחר במשרה חלקית, או מלאה. אף על פי כן, מעצבי המדינות והמופקדים על החשבונות הלאומיים בכל ארץ וארץ, אלה ממשיכים להתעלם מן העובדה הזאת, ואינם מייחסים לה כל ערך כלכלי.

1. קנדה

מתודולוגיה

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של קנדה ערכה שלושה סקרים רחבי היקף של תקצוב זמן בשלושה מחזורים: בשנים 19, 1992, 1998. כל אחד מן הסקרים האלה התקיים במסגרת הסקרים החברתיים הכלליים של קנדה. סקרי מדגם המתקיימים מדי שנה מאז שנת 1985.

הסקרים בקנדה מייחסים חשיבות יחידה במינה לטיפול בילדים. לפיכך, מתבקשים משתתפי המדגם לנהל יומן מיוחד לזמן המוקדש לטיפול בילדים, כדי להבטיח דיווח של מספר רב ככל האפשר של פעילויות הקשורות בכך. בנוהל של היומן הרגיל לרישום פעילויותיו של המשתתף בסקר קורה לעתים קרובות שהפעילויות הכרוכות בטיפול בילדים "הולכות לאיבוד", או שהן נחשבות פעילויות משניות, המתרחשות בו-זמנית עם פעילות אחרת. קנדה עושה שימוש גם בשאלות ישירות השואלות את משתתף הסקר באופן מיוחד על כמות הזמן המוקדש לשורה של עיסוקים במהלך תקופה של שבעה ימים, או חודש. הפעילויות שמדובר בהן מתייחסות לעבודה ללא שכר, אך הן אינן שגרתיות ותכופות במידה מספקת כדי להבטיח שהן תוזכרנה ביומן המיועד לתקופה של 24 שעות בלבד.

נתוני הסקר האחרון שנערך בקנדה על תקצוב זמן נאספו בין פברואר 1998 לינואר 1999. הראיונות התקיימו שבעה ימים בשבוע. בסקר השתתפו 10,749 נשאלים, בני 15 שנים ויותר. לכל משתתף נבחר באקראי יום אחד בשבוע למעקב אחר פעילויותיו. החידוש בסקר הזה, בהשוואה לסקרי תקצוב זמן אחרים בקנדה וברחבי העולם, היה השימוש בראיונות בטלפון נתמכי-מחשב לאיסוף המידע (Panton, 2000: 5-6).

הממצאים העיקריים

בקנדה נהוג להציג את הממצאים לא רק במונחים של שעות, אלא גם באמצעות מדדים מיוחדים. להלן מדד לדוגמא:

אינדקס:

יחס של 1.0 פירושו שגברים ונשים מקדישים כמות זמן שווה לפעילות נתונה.

יחס של מתחת ל-1.0 פירושו שנשים מקדישות פחות זמן מגברים לפעילות נתונה.

יחס של למעלה מ-1.0 פירושו שנשים מקדישות יותר זמן מגברים לפעילות נתונה.

בשני סוגי הפעילות, בשכר וללא שכר, נשים קנדיות עובדות בממוצע 7 שעות ועוד 48 דקות ביום, שעה שגברים קנדיים עובדים בממוצע 7 וחצי שעות ביום. מדד עומס העבודה הכולל לשנים 1998 -- 1999 הוא 1.04, בהשוואה לרמה של 1.08 בשנת 1992. השינוי מעיד על איזון הולך וגובר בין גברים לנשים בעומס העבודה הכולל. במדד לשנת 1992 מקדישות נשים 30 דקות ביום יותר לעבודה בשכר וללא שכר ביחד. לכאורה מדובר בהפרש פעוט וחסר חשיבות. אך בחישוב הצטברות הזמן במשך שנה שלמה מדובר בתוספת של חמישה שבועות של עבודה במשרה מלאה (*Indicators Economic Gender Equality*, pp. 20-21). המדד של 1.04 לשנת 1998 מבטא רק 15 דקות של עבודה נוספת שעושות נשים, שהן בחישוב שנתי מצטבר שבועיים וחצי של עבודה במשרה מלאה (Clark, 2000: 4).

מסתבר, כי עומס העבודה הכולל הוא רב יותר בקרב נשים צעירות, בנות 15 - 24. מדד עומס העבודה הכולל שלהן הוא 1.18. שעה שבקרב נשים בנות 65 ומעלה מדד עומס העבודה הכולל הוא 1.11 (שם: 4).

בחינה נפרדת של העומס בעבודה בשכר לעומת העומס בעבודה ללא שכר חושפת את חוסר השוויון בין נשים לגברים בעומס העבודה. הפער המיגדרי הכולל בין גברים לנשים הצטמצם אומנם, אך עדיין גברים מקדישים באופן משמעותי יותר זמן מנשים לעבודה בתשלום, שעה שנשים מקדישות הרבה יותר שעות מגברים לעבודה ללא שכר במשק הבית.

עבודה בשכר

הגדרת סוגי משק בית במחקר תקצוב זמן בקנדה

זוג מפרנסים: מונח המתייחס למשקי בית של שני בני זוג העובדים במשרה מלאה ומטפלים לפחות בילד אחד בן פחות משש שנים.

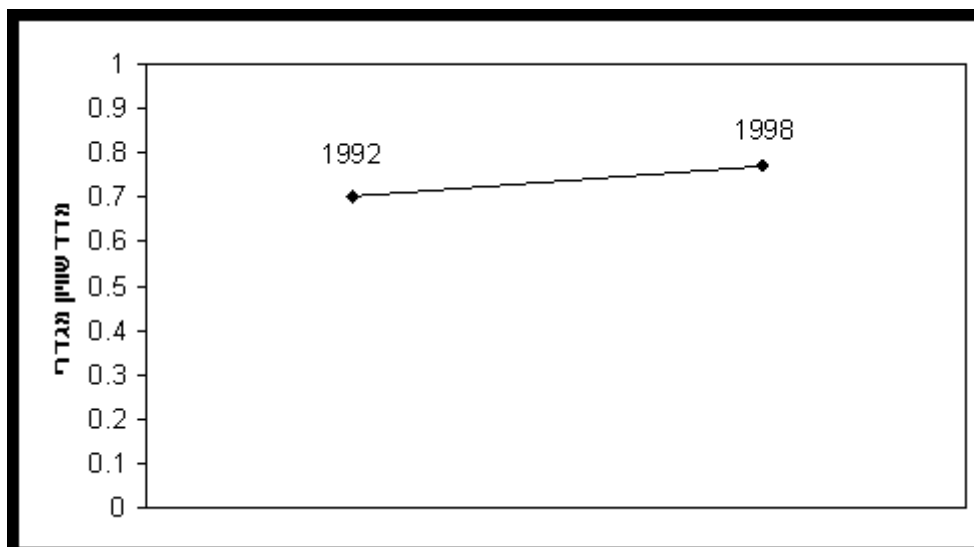
מפרנס ראשי: מונח המתייחס למשקי בית של בן זוג אחד העובד במשרה מלאה והשני אינו עובד, או עובד בעבודה חלקית ושניהם יחד מטפלים לפחות בילד אחד בן פחות משש שנים.

מפרנסים ללא ילדים קטנים.

בין השנים 1992 -- 1998 הצטמצם הפער בין גברים ונשים בזמן שהם מקדישים לעבודה בשכר בקרב זוג מפרנסים שלהם ילדים בני שש שנים ופחות: המדד הצטמצם מרמה של 0.7 בשנת 1992 לכדי 0.77 בשנת 1998. המדד התקרב מעט אל המספר 1, שהוא הערך המבטא איזון בזמן שמקדישים נשים וגברים לעבודה. בקרב זוגות ללא ילדים קטנים לא חל שינוי משמעותי במדד (שם: 5).

תרשים 1. מדד שוויון מיגדרי בעבודה בשכר בקרב

משקי בית של זוג מפרנסים עם ילדים בקנדה, שנת 1992 ושנת 1998

הערה: מדד שוויון מיגדרי מתחת לרמה של 1.0 פירושו שגברים מקדישים יותר זמן מנשים לפעילות הנדונה. שוויון מיגדרי מתקיים כאשר המדד מגיע לרמה של 1.0.

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך:

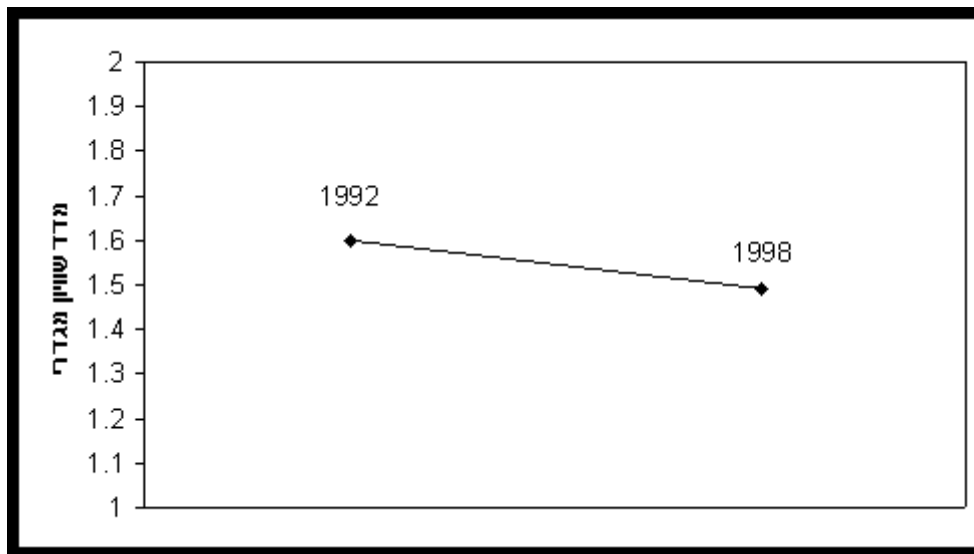
Women Canada: 5 Status of *Economic Gender Equality Indicators 2000*, Clark, Warren

עבודה ללא שכר

בין השנים 1992 -- 1998 הצטמצם בקנדה הפער המיגדרי בעבודה ללא שכר. בקרב זוגות מפרנסים עם ילדים קטנים עמד מדד העבודה ללא שכר בשנת 1992 על 1.60 והוא ירד בשנת 1998 לכדי 1.49. בקרב מפרנס יחיד עם ילדים קטנים חל שיפור קל במדד. בקרב זוגות ללא ילדים לא חל כמעט כל שינוי במדד בין השנים 1992 -- 1998 (שם: 6).

תרשים 2. מדד שוויון מיגדרי בעבודה ללא שכר בקרב

משקי בית של זוג מפרנסים עם ילדים בקנדה, שנת 1992 ושנת 1998

הערה: מדד שוויון מיגדרי מעל 1.0 פירושו שנשים מקדישות יותר זמן מגברים לפעילות הנדונה. שוויון מיגדרי מתקיים כאשר המדד עומד על 1.0.

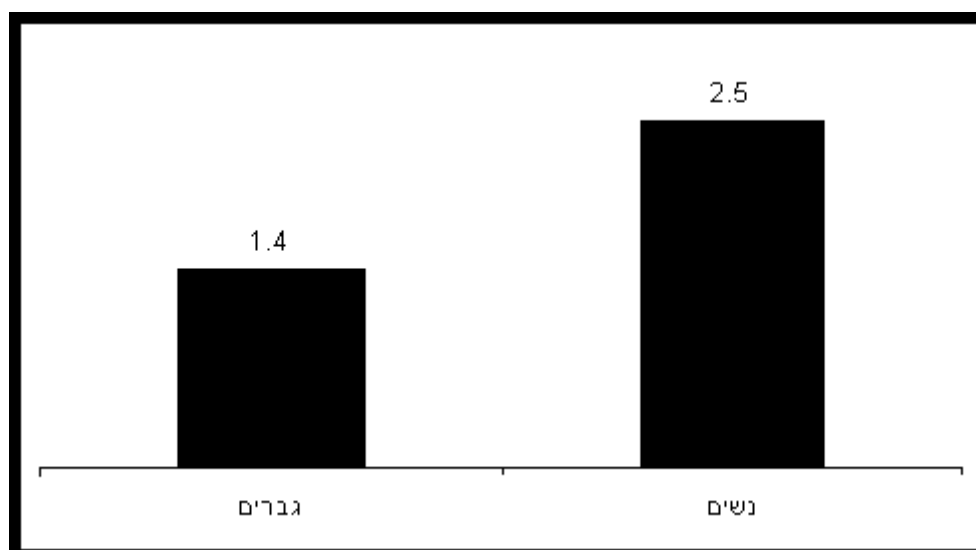
מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך:

Women: 6 Status of *Economic Gender Equality Indicators 2000*, Clark, Warren

מן הממצאים עולה, כי במשקי בית בקנדה ששני בני הזוג מפרנסים את המשפחה קיים אי-שוויון ניכר בין גברים לנשים בכל הקשור לזמן שהם מקדישים לטיפול בילדים. בשנת 1998 הקדישו נשים בנות 20 עד 44 במשקי בית של זוג מפרנסים עם ילדים קטנים, בממוצע שעתיים ועוד 27 דקות ביום לטיפול בילדים. לעומתן, הקדישו בני הזוג שלהן רק שעה אחת ועוד 25 דקות ביום בממוצע לנושא הזה. במונחים של מדד הטיפול בילדים מדובר בפער של 1.72. כלומר: נשים במשקי בית של זוג מפרנסים מקדישות מזמןן לטיפול בילדים בערך 72% יותר מגברים באותם משקי הבית. יחד עם זאת, ראוי לציין, כי בשאיפה להגיע לשוויון מיגדרי, חל שיפור קל בהשוואה למצב אשר שרר בשנת 1992, כאשר המדד היה 1.82 (שם).

תרשים 3. מספר השעות הממוצע ביום המוקדש לטיפול בילדים

בקרב זוג מפרנסים בקנדה, בני/ות 20 -- 44, לפי מיגדר, 1998

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך:

6: Staus of Women .Economic Gender Equality Indicators 2000 ,Warren ,Clark

2. הודו

המתודולוגיה

הודו ערכה סקר תקצוב זמן לראשונה בתקופה שבין יוני 1998 ליולי 1999 בשש מדינות ברחבי תת-היבשת ההודית. הסקר כלל בערך 18,600 משקי בית והנשאלים היו בני שש ומעלה. מאחר שרבים בהודו אינם יודעים קרוא וכתוב, יצאו החוקרים והסוקרים לבתי המשתתפים בסקר וליקטו את המידע הדרוש בראיונות אישיים בשיטה של שחזור יום פעילות אחד. מנהלי המחקר בחרו להשתמש ביומן בן 24 שעות, שרשמו בו פעילויות בהפרשים של שעה אחת, כאשר נקודת ההתחלה בכל יום נסקר היתה שלוש לפנות בוקר. איסוף המידע נמשך על-פני שנה תמימה. (Operational Issues ,Pandey: 1-5).

הסיווג הנהוג בהודו למיון פעילויות של תקצוב זמן מתאים לאורח החיים המיוחד של הודו. המינוח הנהוג בהודו לתיאור סיווג הפעילויות השונות:

1. פעילויות הכלולות בחשבונות הלאומיים, ובאנגלית: System Of National Accounts activities (SNA): מכלול הפעילויות הקשורות בעבודה בשדה, בגידול בהמות, דיג, גינון, ציד, מכרות, מחצבים, בנייה, תעשייה, מסחר ועסקים ושירותים.

2. פעילויות הכלולות בחשבונות הלוויין של החשבונות הלאומיים, ובאנגלית: Extended SNA: מכלול הפעילויות הקשורות בתחזוקת משק הבית, טיפול בילדים, בחולים, בקשישים ובמוגבלים החיים במשק הבית של הנשאל.

3. פעילויות שאינן נכללות כלל בחשבונות הלאומיים, ובאנגלית: Non-SNA: שירותים בקהילה וסיוע למשקי בית אחרים, לימוד, אירועים חברתיים ותרבותיים, צריכה של אמצעי התקשורת המוניים, עיסוק של הפרט בעצמו

הממצאים העיקריים

פעילויות הנכללות בחשבונות הלאומיים

גבר בהודו מקדיש בממוצע 42 שעות בשבוע (או : 6 שעות ביום) לפעילויות מערכת החשבונות הלאומיים. אישה הודית, לעומת זאת, מקדישה בממוצע 19 שעות בשבוע (או : בערך 2.7 שעות ביום) לעבודה בשכר (Country Report, Pandey : 6).

קיים הבדל מעניין מאוד בין נשים כפריות לנשים עירוניות בהודו : נשים בערים מקדישות בממוצע רק 5% מזמןן לפעילויות הכלולות בחשבונות הלאומיים, שעה שנשים בכפר מקדישות לעיסוקים האלה 13% מזמןן. לדעת החוקרים מקור הפער הוא בעובדה שנשים בכפר לוקחות חלק בעבודת החקלאות שהיא אחת מן הפעילויות המרכזיות הכלולות בחשבונות הלאומיים (שם).

פעילויות הכלולות בחשבונות הלוויין של החשבונות הלאומיים

כצפוי, גברים בהודו מקדישים מעט מאוד מזמנם לפעילות מן הסוג הזה. גבר מקדיש לעבודות השונות הקשורות בתחזוקת הבית ובטיפול בבני המשפחה בממוצע רק 3 שעות ועוד 39 דקות בשבוע, שהן 2% מזמנו (31 דקות ביום). אישה בהודו מקדישה בממוצע 34 שעות ועוד 38 דקות מזמנה במשך שבוע לעבודות משק הבית, שהן 21% מזמנה (4 שעות ועוד 57 דקות ביום). הזמן שנשים מקדישות לפעילויות האלה גדול בערך פי עשרה מן הזמן שגברים מקדישים לכך (שם : 6).

כאשר מתבוננים בממצאים הקשורים בקטגוריה הזאת של עבודה ללא שכר בצורה מעמיקה יותר מגלים, כי נשים בהודו מבלות בממוצע שעותיים ושמונה דקות מדי יום בבישול ועוד שעה אחת ועוד 8 דקות בניקוי הבית ואביזריו. הגברים בהודו כמעט אינם עוסקים בבישול ובניקוי הבית ואביזריו : 50 דקות בשבוע בממוצע. פער דומה מגלים הממצאים גם בכמות הזמן המוקדשת לטיפול בילדים כפעילות עיקרית : נשים בהודו מקדישות לכך 3 שעות ועוד 10 דקות בשבוע ואילו גברים מקדישים בממוצע רק 19 דקות בשבוע לטיפול בילדים (שם : 8).

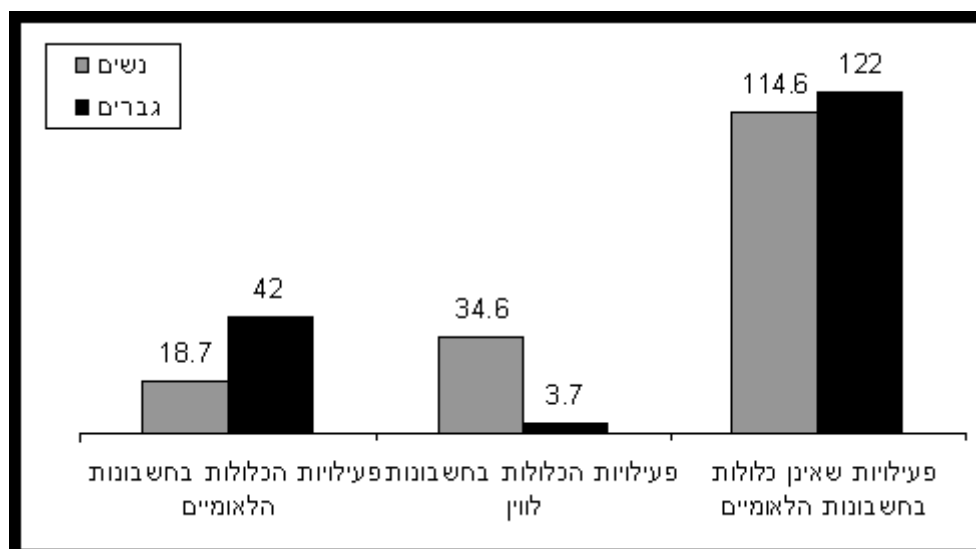
פעילויות לא יצרניות

נשים בהודו מקדישות בערך 68% מזמןן לפעילויות שאינן נחשבות חלק מן החשבונות הלאומיים ; גברים מקדישים לכך 73% מזמנם.

גבר בהודו מבלה בממוצע שמונה שעות בשבוע יותר מאישה בפעילויות של שעות הפנאי, בקריאה ובפעילויות שונות הקשורות בטיפול עצמי, כולל שתיית אלכוהול, ספורט, האזנה למוסיקה, עישון וקריאת עיתון (שם). גם הזמן המוקדש לרכילות נסקר ונמדד והממצא מעניין : נשים וגברים בהודו מבלים בערך אותה כמות זמן ברכילות ובשיחה עם אחרים : שעה אחת ביום. ובלי מדיטציה אי אפשר בהודו : נשים מקדישות לכך מעט יותר זמן מגברים (שם : 9).

תרשים 4. מספר השעות בשבוע המוקדשות בהודו לפעילויות השונות,

לפי מיגדר, 1998/99

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך: Ministry of Pandey, R. N. of Implementation -- New Delhi, and Hirway, Indira, of Centre for Statistics and Program the Time Use Conducting ; Country Report: INDIA .Development Alternatives, Ahmedabad
UNSD Expert Group Meeting on Methods for Conducting .Experience Survey -- Indian Surveys 23-27 October, 2000 New York: 6 Time-Use

3. ישראל

מתודולוגיה

ישראל ערכה עד כה סקר תקצוב זמן אחד בלבד בראשית שנות התשעים של המאה העשרים. המידע נאסף בתקופה שבין נובמבר 1991 לבין אפריל 1992. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה היא שעשתה את הסקר בסיוע כמה משרדי ממשלה: משרד החינוך, התרבות והספורט, משרד העבודה והרווחה, המוסד לביטוח לאומי, משרד התיירות וארגון הגיוינט.

בסקר השתתפו 3,082 איש, בני 14 שנים ויותר. המידע נאסף באמצעות שני סוגי יומני רישום: יומן שחזור, לרישום כל הפעילויות של היום הקודם וכן יומן דיווח עצמי, לדיווח על הפעילויות ביום מסוים שבוחר הסוקר. בשני המקרים מדובר ברישום פעילויות ועיסוקים במשך 24 שעות.

היומנים היו מסודרים כך שבמשך 24 שעות היה אפשר לדווח על כל פעילות ופעילות בהפרשים של 15 דקות בשעות היום והפרשים של 30 דקות בשעות הלילה. שעת ההתחלה והסוף בשני סוגי היומנים היתה 4 לפנות בוקר. כל משתתף נתבקש לדווח על יום או יומיים מתוך ימי החול, או יום חול אחד ושני ימי סוף שבוע.

באמצעות היומנים ליקטו הסוקרים מידע סטטיסטי על "הקצאת זמן" לפעילויות מסוימות. שאלונים נלווים נועדו לאסוף מידע סטטיסטי על "תדירות ההשתתפות". ואם לא די בכך, משתתפי הסקר התבקשו למלא גם שאלונים אישיים ומשפחתיים. אלה נועדו להבטיח, כי לא נותרה כל פעילות שלא דווח עליה ביומנים ולקבל מידע רקע על המשתתפים בסקר, כגון השכלה, תעסוקה, מידת הדתיות וכיוצא בזה. בסך הכל נוצרו בדרך הזאת 4,843 יומנים ועוד 3,049 שאלונים.

ייתכן מאוד שמסגרת הזמן שנבחרה לסקר השפיעה על הממצאים. היו אלה חודשי החורף, וייתכן שמזג האוויר הגביל את היקף ההשתתפות בסוגים שונים של פעילות שנהוג להרבות בהם בדרך כלל דווקא בעונת הקיץ (פנסי השימוש בזמן בישראל, ממצאים נוספים מסקר תקצוב זמן 1991/1992 פרסום מיוחד מס' 996, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה: 13, 31-34).

הממצאים העיקריים

ממצאי הסקר מפולחים לקבוצות אחדות, ייחודיות לחברה בישראל: היום בשבוע (שהרי בימי שישי ושבת יש הבדל נתון מראש בין חילונים לדתיים), יהודים ולא-יהודים ומידת הדתיות של הנסקרים. קבוצות אחרות שהסקר מתייחס אליהן הן המיגדר, המצב המשפחתי, אנשים נשואים בעלי ילדים, הגיל, רמת ההשכלה ומעמד התעסוקה.

כלל עומס העבודה

גברים ונשים בישראל הקדישו בתקופה הנסקרת כמות זמן דומה לפעילויות יצרניות, הן בשכר והן ללא שכר: נשים הקדישו לכך 26% מזמנן וגברים הקדישו לכך 26.2% מזמנם. יחד עם זאת, כאשר בוחנים את הממצאים לגבי עבודה בשכר ועבודה ללא שכר בנפרד, מתגלה פער משמעותי בין המינים. גברים בישראל הקדישו 19.4% מזמנם לעבודה בשכר, פי 2.5 מן הזמן שנשים הקדישו לכך בממוצע - 7.6% (שם: 15, 129).

עבודה בשכר

ככלל, הקדישו הישראלים בתקופת הסקר 13.3% מן השבוע לעבודה בשכר, שהם 22 שעות ועוד 17 דקות (שם: 14).

גברים יהודים בישראל הקדישו בממוצע 19.4%, או 4 שעות ועוד 39 דקות ביום לעבודה בשכר. **גברים לא-יהודים** הקדישו לעבודה בשכר כמעט אותה כמות זמן: 20%, או 4 שעות ועוד 48 דקות ביום. לעומת זאת, **נשים לא-יהודיות** הקדישו לעבודה בשכר רק 3% מזמנן, שהם 43 דקות ביום (נתון המבטא את העובדה שחלקן בכוח העבודה הוא זעום), ואילו **נשים יהודיות** הקדישו בממוצע 8.4% מזמנן, שהם שעתיים ודקה אחת ביום לעבודה בשכר (שם: 15).

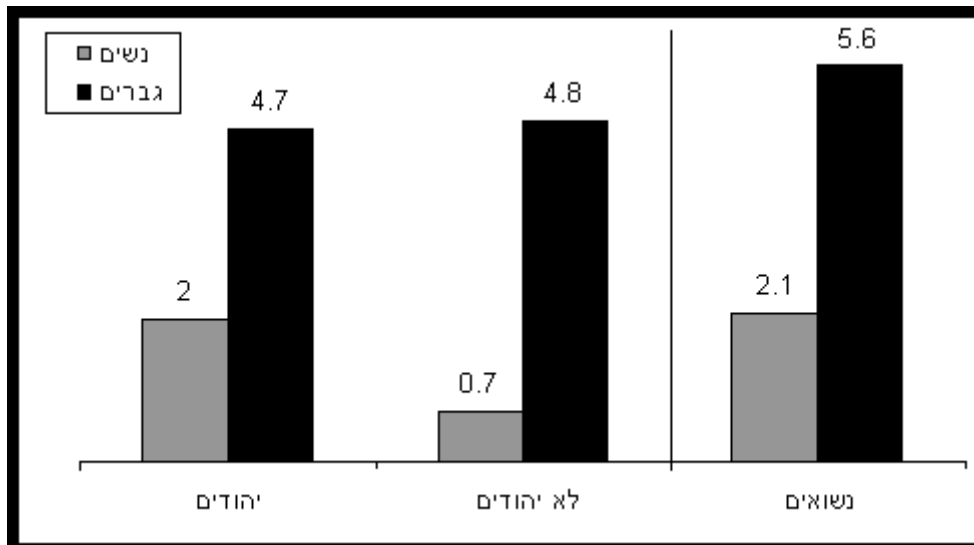
גברים רווקים בישראל הקדישו בממוצע שעתיים ועוד 43 דקות ביום לעבודה בשכר, ואילו **נשים רווקות** בילו רק שעה אחת ועוד 31 דקות ביום בעבודה בשכר. ובאחוזים: גברים רווקים הקדישו 11.3% משגרת היום לעבודה בשכר, ואילו נשים רווקות הקדישו לעבודה בשכר רק 6.3% משעות היום לעבודה בשכר (פנסי השימוש בזמן בישראל, ממצאים נוספים מסקר תקצוב זמן 1991/1992, פרסום מיוחד מס' 1092, 1996: xvi).

להלן עיקר הממצאים לגבי אנשים נשואים: **גברים נשואים** בישראל עבדו בשכר בממוצע הרבה יותר מאשר **נשים נשואות**: 23.3% מן היום, שהם 5 שעות ועוד 36 דקות לעומת 8.8%, שהם שעתיים ועוד 6 דקות שאותן נשים נשואות הקדישו לעבודה בשכר. פירושו של דבר, כי גברים נשואים הקדישו בערך פי 2.6 יותר זמן מאשר נשים נשואות לעבודה בשכר (שם). עוד עולה, כי אנשים ללא ילדים הקדישו פחות זמן לעבודה בשכר: **גברים נשואים ללא ילדים** הקדישו בממוצע 15.5% מעיסוקי היום לעבודה בשכר, שהם 3 שעות ועוד 43 דקות, ואילו **נשים נשואות ללא ילדים** בילו רק 6.7% מעיסוקי היום שלהן, שהם שעה אחת ו-37 דקות לעבודה בשכר. משפחות עם ילדים מקדישות זמן רב יותר לעבודה בשכר. **גברים נשואים עם ילדים** הקדישו 27.2% מן היום, שהם 6 שעות ועוד 32 דקות לעבודה בשכר ואילו **נשים נשואות עם ילדים** בילו רק 9.7% מן היום, שהם שעתיים ועוד 20 דקות בעבודה בשכר (שם: xvii).

עוד עולה מן הממצאים, כי השכלה גבוהה מאריכה את שעות העבודה בשכר. נמצא, כי ישראלים בעלי השכלה אקדמית הקדישו לעבודה בשכר פי 1.3 יותר זמן מאשר אנשים ללא השכלה גבוהה. בדיקת תחום זה על פי מיגדר מעלה, כי נשים אקדמאיות הקדישו רק 14% משגרת היום שלהן לעבודה בשכר, ואילו גברים אקדמאים הקדישו לכך 30% מן הזמן שלהם. כלומר, גברים אקדמאים עובדים בשכר יותר מאשר פי שניים מנשים בעלות השכלה דומה (דפוס השימוש בזמן בישראל, פרסום מיוחד מסי' 996, 1995 : 19).

תרשים 5. מספר שעות בממוצע ביום המוקדשות לעבודה בשכר בישראל,

לפי מיגדר, 1991/92

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן יקרא הלמ"ס), דפוס השימוש בזמן בישראל, ממצאים נוספים מסקר תקצוב זמן 1991/1992, פרסום מיוחד מסי' 996.

עבודה ללא שכר

באופן כללי הקדישו הישראלים בממוצע 12.8% מזמנם, שהם 21 שעות ועוד 35 דקות בשבוע במשימות המהוות עבודה ללא שכר (זהו ממוצע של 3 שעות ועוד 5 דקות ביום).

ככלל, נשים ישראליות הקדישו חלק הרבה יותר גדול מן היום למשימות של עבודה ללא שכר בהשוואה לגברים: 18.4% לעומת 6.7% בהתאמה, שהם 4 שעות ועוד 25 דקות ביום בממוצע בקרב נשים, לעומת שעה אחת ועוד 37 דקות בממוצע בקרב גברים (שם: 129).

נשים רווקות בישראל הקדישו שעה אחת ועוד 39 דקות ביום לעבודה ללא שכר ואילו גברים רווקים בילו רק 46 דקות ביום בממוצע בעבודה ללא שכר. באחוזים הממוצע היומי הוא 6.9% לעומת 3.2%, בהתאמה (דפוס השימוש בזמן בישראל, פרסום מיוחד מסי' 1092, 1996 : xv).

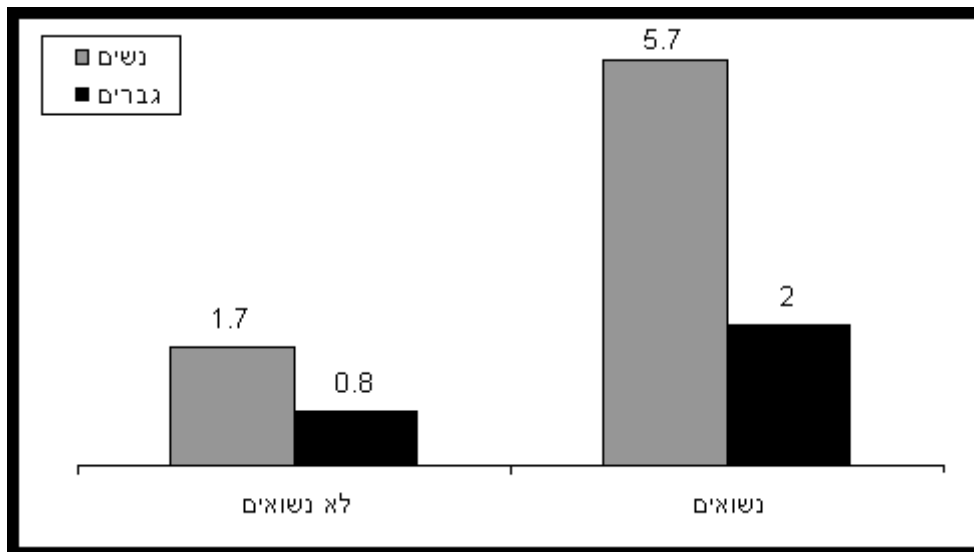
גברים נשואים בישראל הקדישו הרבה פחות זמן מנשותיהם לעבודה ללא שכר (תחזוקת משק הבית וטיפול בילדים). הסקר מצא, כי הם הקדישו לכך בממוצע שעה אחת ועוד 58 דקות ביום, כאשר מתוך הזמן הזה הוקדשו 31 דקות לטיפול בילדים. זמן זה מהווה 8.2% מכלל שגרת העיסוקים שלהם ביום, כאשר רק 2.2% מזמן פעילותם בכל יום הוקדש לטיפול בילדים. נשים נשואות בישראל הקדישו בתקופת הסקר 23.9% מזמנן בכל יום לעבודה ללא שכר, כאשר 6.1% מן הזמן הוקדש לטיפול בילדים. במונחים של זמן, הן ביצעו במשך 5 שעות ועוד 44

דקות ביום עבודה ללא שכר, ומתוך זה שעה אחת ועוד 28 דקות הוקדשו לטיפול בילדים (שם : xvii).

הסקר מעלה מסקנה מעניינת: נישואין בישראל אינם משנים במידה רבה את אורח חייהם של הגברים. אין הדבר כרוך אלא בתוספת קטנה יחסית של עבודה ללא שכר לשִגרת היומיום: שעה אחת ועוד 12 דקות לגברים, ואילו עבור נשים הנישואין מלווים בעלייה משמעותית בהיקף העבודה ללא שכר: תוספת של 4 שעות ועוד 5 דקות.

תרשים 6. מספר השעות הממוצע ביום המוקדש לעבודה ללא שכר בישראל,

לפי מיגדר ומעמד אישי, 1991/92

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, דפוסי השימוש בזמן בישראל, ממצאים נוספים מסקר תקצוב זמן, 1991/1992, XVI-XVII: 1995.

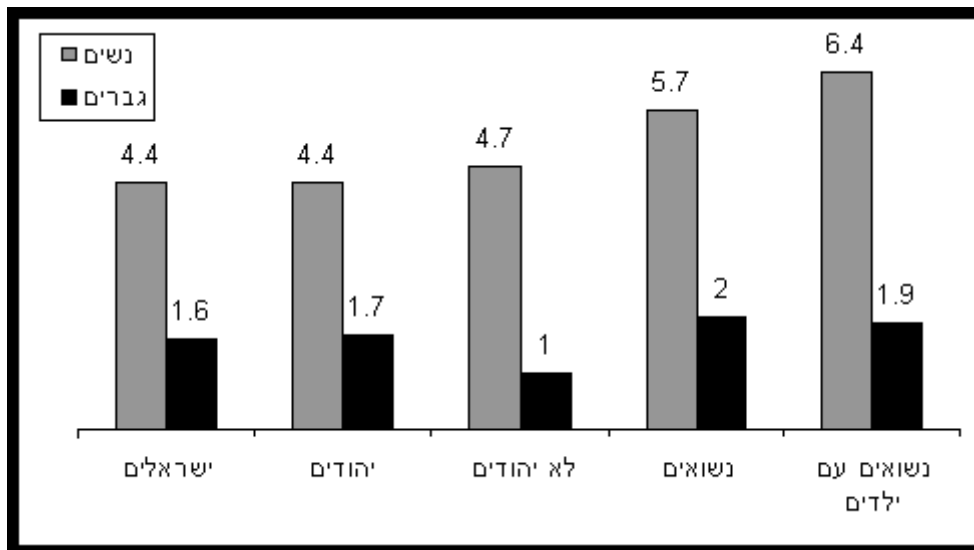
הסקר מצא, כי גם לאחר גיל הפרישה לגמלאות מקדישות נשים בישראל זמן רב יותר מגברים למשימות משק הבית, 17% לעומת 11% בהתאמה (דפוסי השימוש בזמן בישראל, פרסום מיוחד מסי' 996, 1995: 20).

התברר עוד, כי השכלה אקדמית משפיעה על כמות הזמן המוקדשת לעבודות משק הבית ולטיפול בזולת: ככל שרמת ההשכלה של אישה היתה גבוהה יותר, היא הקדישה פחות זמן לעבודה ללא שכר. יחד עם זאת, באותם תחומי עיסוק מדובר בהפרש קטן מאוד בהשוואה לנשים בעלות השכלה פחותה (שם: 19).

פערים מעניינים שוררים גם בהשוואה בין יהודים ללא-יהודים בישראל. גברים יהודים הקדישו 7.2% משִגרת יומם, שהם שעה אחת ועוד 43 דקות לעבודה ללא שכר ואילו גברים לא-יהודים הקדישו לך עוד פחות: 4.2% משִגרת יומם, שהם 60 דקות. נשים לא-יהודיות הקדישו מדי יום מעט יותר מזמןן לעבודה ללא שכר בהשוואה לנשים יהודיות: 19.6% לעומת 18.3% בהתאמה, שהם 4 שעות ועוד 42 דקות ביום לעומת 4 שעות ועוד 23 דקות ביום (שם: 15, 129).

תרשים 7. מספר השעות הממוצע ביום המוקדש לעבודה ללא שכר בישראל,

לפי מיגדר, דת ומעמד אישי, 1991/92

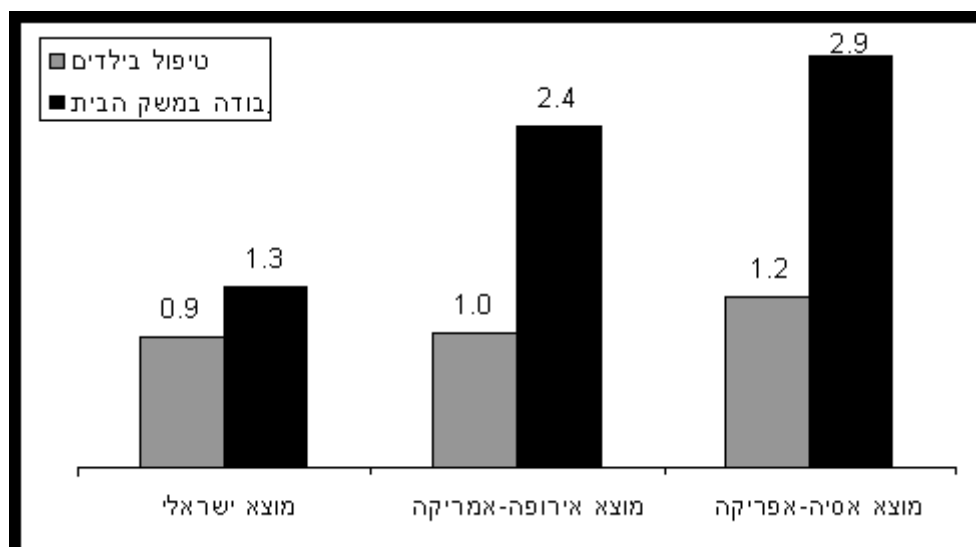

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, דפוסי השימוש בזמן בישראל, ממצאים נוספים מסקר תקצוב זמן, 1991/1992, פרסום מס' 996 :XVII-X.

פילוח אוכלוסיית הנסקרים על פי ארץ המוצא מבליט את הפער בין גברים לנשים כשמדובר בעבודה ללא שכר בקבוצות האתניות השונות המרכיבות את פסיפס החברה הישראלית. גברים ילידי הארץ (כשהאדם עצמו ואביו נולדו בארץ) מבליים בממוצע 21 דקות ביום בתחזוקת משק הבית (ללא קניות וסידורים אחרים מחוץ לבית) ורק 20 דקות ביום בטיפול בילדים. נשים ילידות הארץ מבלות שעה אחת ועוד 17 דקות בממוצע ביום בניהול משק הבית ועוד 55 דקות ביום בטיפול בילדים. גברים יוצאי אסיה-אפריקה (כשהאדם עצמו, או אביו נולדו בארצות אסיה, או אפריקה) מבליים בממוצע 30 דקות ביום בפעילויות במשק הבית (ללא קניות וסידורים אחרים מחוץ לבית) ועוד 27 דקות ביום בטיפול בילדים. נשים ממוצא דומה מבלות בממוצע שעתיים ועוד 53 דקות ביום במשק הבית ועוד שעה אחת ועוד 12 דקות ביום בטיפול בילדים. גברים יוצאי אירופה או אמריקה (כאשר האדם, או אביו נולדו באחת משתי היבשות האלה) מבליים בממוצע 42 דקות ביום בתחזוקת הבית (ללא קניות וסידורים אחרים) ורק 19 דקות ביום בממוצע בדאגה לילדים. נשים ממוצא דומה, לעומת זאת, מבלות שעתיים ועוד 23 דקות בממוצע ביום בעיסוקי משק הבית ועוד 57 דקות ביום בטיפול בילדים (דפוסי השימוש בזמן בישראל, פרסום מיוחד מס' 1029 : 51-52).

תרשים 8. מספר השעות הממוצע ביום שנשים בישראל

מקדישות למשק הבית ולטיפול בילדים, לפי מוצא, 1991/92

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, דפוסי השימוש בזמן בישראל, ממצאים נוספים מסקר תקצוב זמן 1991/1992, פרסום מיוחד מס' 1029, 51-52.

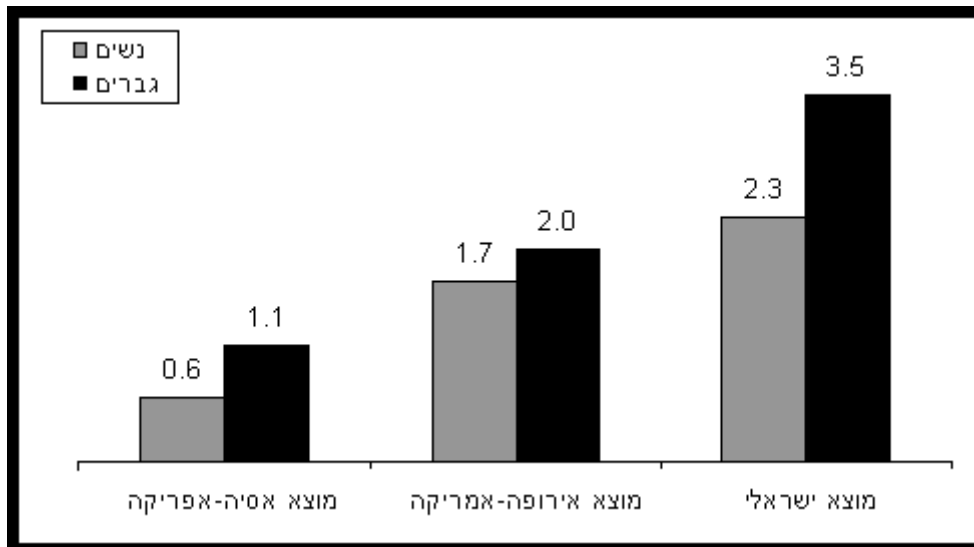
פעילויות לא יצרניות

בילוי שעות הפנאי בישראל הוא מאוזן למדי בין גברים לנשים כמו גם בין יהודים ללא-יהודים. גברים ונשים יהודים מבלים למעשה אותה כמות זמן בעיסוקים של שעות הפנאי: בערך 5 וחצי שעות ביום בממוצע. לא-יהודים, גברים ונשים כאחד, מבלים בממוצע 5 שעות ועוד 22 דקות ביום בעיסוקים של שעות הפנאי (דפוסי השימוש בזמן בישראל, פרסום מיוחד מס' 996, 1995: 15).

ממצא מעניין בסקר הוא התייחסות של יהודים בישראל ללימודים ולרכישת השכלה כעיסוק של שעות הפנאי: יש פער משמעותי בזמן שמקדישים אנשים הנמנים עם קבוצות מוצא שונות ללימודים ולהשכלה. ככלל, ילידי הארץ מקדישים הרבה יותר זמן ללימודים מילידי אירופה ואמריקה, או ילידי אסיה ואפריקה. ילידי הארץ מבלים בממוצע 3 שעות ועוד 7 דקות ביום בלימודים, בהשוואה לזמן של 58 דקות ביום שמקדישים לכך יוצאי אירופה ואמריקה, או 49 דקות ביום שמקדישים לכך יוצא אסיה ואפריקה. גברים ונשים בישראל המבקשים לרכוש השכלה גבוהה עושים זאת, בדרך כלל, בהיותם בני 18 - 29 שנים. גברים ילידי הארץ בקבוצת הגיל הזאת מקדישים בממוצע 3 שעות ועוד 27 דקות ביום להשכלה, גברים ילידי אירופה ואמריקה מקדישים לכך שעתיים ביום. צעירים יוצאי אסיה ואפריקה מקדישים לרכישת השכלה רק שעה אחת ועוד 6 דקות ביום. התפלגות התייחסות הנשים בקבוצת הגיל הזאת להשכלה מקבילה (דפוסי השימוש בזמן בישראל, פרסום מס' 1029, 1996: 51-52).

תרשים 9. מספר השעות הממוצע ביום המוקדש ללימודים בישראל

עבור בני/ות 18 - 29, לפי קבוצות מוצא, 1991/92

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, דפוסי השימוש בזמן בישראל, ממצאים נוספים מסקר תקצוב זמן, 1991/1992, פרסום מיוחד מס' 1029, 51-52.

4. הולנד

מתודולוגיה

הולנד היא אחת המדינות המובילות בעריכת סקרי תקצוב זמן. מאז הוקם בשנת 1975 המשרד לתכנון חברתי ותרבותי, מתקיים סקר תקצוב זמן אחת לחמש שנים, בשיתוף פעולה עם ארגונים אחרים בהולנד. כך למשל, את הסקר בשנת 2000 ערכו במשותף אוניברסיטת טילבורג, משרד התחבורה וארגון לשירותי שיווק. עבודת השדה מתקיימת תמיד בחודש אוקטובר של שנת הסקר ומשתתפים בו בממוצע 3,000 איש ואישה, כולם בני לפחות 12 שנים (Breedveld, Trends in de Tijd, 2002: 131). כל אחד מן המשתתפים והמשתתפות בסקר נדרש למלא יומן פעילויות של שבוע תמים ושני שאלונים: אחד מבקש פרטים אישיים על משתתף הסקר והשני מבקש פרטים על העיסוקים של שעות הפנאי. עם תום תקופת הדיווח, יוצא מראיין לאסוף את היומנים ולהעניק לכל אחד ממשתתפי הסקר שי.

הסקר של שנת 2000 עורר עניין רב בקרב החוקרים; שכן הנתונים הסטטיסטיים שהתקבלו בעת ההיא על היקף ההשתתפות בכוח העבודה הראה, כי גוברת ההשתתפות של נשים בכוח העבודה. גם שני חוקים חדשים שנחקרו בהולנד בשנת 1996 היה בהם כדי להשפיע על האופן שההולנדים מנצלים את זמנם, ובעיקר על הורים צעירים, גברים ונשים, העסוקים חליפות בקריירה ובגידול ילדים: חוק שעות העבודה, המאפשר גמישות רבה יותר בשעות העבודה וחוק שעות המסחר, המתיר לחנויות להיות פתוחות בשעות הערב ובימי ראשון (שם).

למרבה הצער המחקר התפרסם בינתיים רק בשפה ההולנדית. הצלחנו לחלץ ממנו את הנתונים העיקריים, חרף הקושי הלשוני, אך אין בו כל פילוח מיגדרי. לפיכך, רק לגבי הולנד מובאים עיקרי הממצאים לגבי החברה ככלל.

הממצאים העיקריים

עבודה בשכר

השוואה בין הסקר של שנת 1995 לסקר של שנת 2000 מעלה, כי בממוצע מקדיש ההולנדי לעבודה בשכר שעתיים ועוד 6 דקות יותר: לעומת 17 שעות ועוד 18 דקות בשבוע בסקר הראשון, בסקר השני הוא מקדיש 19 שעות ועוד 24 דקות בשבוע לעבודה. על פי הפרסום של המשרד לענייני חברה ותרבות מקור העלייה הזאת הוא בעובדה, שיותר אנשים הצטרפו אל כוח העבודה ולא בעלייה במספר שעות העבודה של אלה שכבר היו מועסקים בשנת 1995. באופן כללי עלה מספר המשתתפים בכוח העבודה בכלל החברה בהולנד, אך העלייה המשמעותית יותר חלה בקרב נשים, צעירים, בני 12 - 18 ובקרב מבוגרים, בני 50 - 64 (שם).

עבודה ללא שכר

בהתבוננות כוללת ומקיפה, דומה כי לא חל שינוי משמעותי בהיקף הזמן שמקדישים ההולנדים לענייני משק הבית: 18 שעות ועוד 54 דקות בשבוע בשנת 1995 לעומת 19 שעות בשבוע בסקר של שנת 2000. בשני הסקרים התברר, כי הגברים בהולנד מגבירים את המעורבות שלהם בענייני הבית ובטיפול בילדים. יחד עם זאת, הן בשנת 1995 והן בשנת 2000 שני שלישים מכלל משימות הבית והטיפול בזולת עדיין היו מוטלים על כתפי הנשים (שם: 132).

שעות הפנאי ועיסוקים אישיים

הסקר של שנת 2000 העלה, כי האדם הממוצע מקדיש שעות רבות יותר לשינה: אנשים החלו ללכת לישון בשעה מוקדמת יותר, אם כי אין הם קמים בשל כך מוקדם יותר בבוקר (שם: 133).

ממצא מעניין אחר הוא צמצום שעות הפנאי: אדם ממוצע בילה שעתיים וחצי פחות בשבוע בפעילויות של שעות הפנאי, בעיקר בעיסוקים המתקיימים מחוץ לבית. בין שנת 1995 לשנת 2000 הצטמצם חלקו של הזמן החופשי וזמן הביילוי, מזמן של 47 שעות ועוד 18 דקות בשבוע לכדי 44 שעות ועוד 48 דקות בשבוע (שם: 132-134).

5. ניו זילנד

מתודולוגיה

המשרד לענייני נשים בניו זילנד הטיל על הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לערוך את סקר תקצוב-הזמן הראשון, שהתקיים בין השנים 1998 -- 1999. איסוף הנתונים בעבודת השדה בקרב 8,000 משתתפים התנהל בין חודש יולי 1998 לחודש יוני 1999. משתתפי הסקר, בני 12 שנים ומעלה, נתבקשו למלא יומנים המפרטים את מלוא פעילויותיהם על-פני 48 שעות. בנוסף לכך נתבקשו המשתתפים למלא שאלונים על תנאי החיים בבית ועל מאפייניהם האישיים (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של ניו זילנד: *Respondents Thanked Time Use Survey, 1999*).

כמו בישראל, גם בניו זילנד יש משמעות סוציולוגית וכלכלית לשיוך האתני של האדם. לפיכך, מפלח הסקר את הממצאים לא רק על פי מיגדר, אלא גם על פי השיוך האתני: מאורים (ילידים) ולא-מאורים.

הממצאים העיקריים

עומס העבודה הכולל

גברים ונשים מבליים בממוצע 49 שעות בשבוע בעיסוקים יצרניים, הן בשכר והן ללא שכר. יחד עם זאת, 60% מעבודתם של הגברים היא עבודה בשכר, שעה שכמעט 70% מעבודת הנשים היא, למעשה, עבודה ללא שכר.

עבודה בשכר

בחברה ככלל מקדישים הגברים לעבודה בשכר בממוצע 29 שעות בשבוע, או 4 שעות ועוד 9 דקות ביום ואילו הנשים מקדישות לכך רק 16 שעות בשבוע, או שעתיים ועוד 17 דקות ביום (17 : *Around the Clock*, Statistics New Zealand).

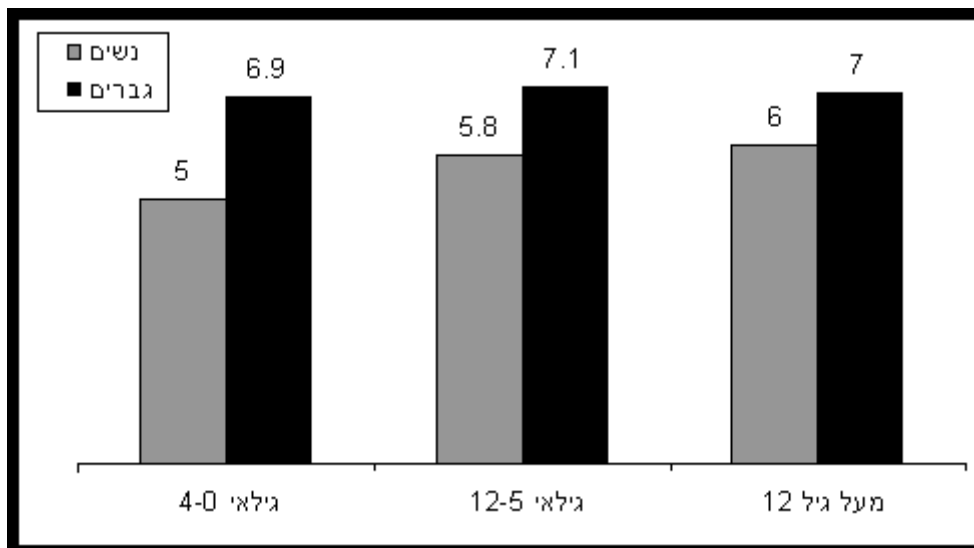
גברים בניו זילנד העובדים במשרה מלאה מקדישים לעבודה בשכר בממוצע 8 שעות ועוד 42 דקות ביום ואילו נשים עוסקות 8 שעות ביום בעבודה בשכר (1999, *First Results from Time Use Survey Released*, Zealand Statistics New).

אוכלוסיית ניו זילנד בגיל העמידה, בני 45 -- 54, הם העובדים יותר מכל: גברים בקבוצת הגיל הזאת מקדישים לעבודה בשכר בממוצע 47 שעות בשבוע, שהן 6 שעות ועוד 43 דקות ביום, ואילו נשים בקבוצת הגיל הזאת מקדישות 33 שעות בשבוע, או 4 שעות ועוד 43 דקות ביום לעבודה בשכר (17 : *the Clock*, Statistics New Zealand).

□ אורים מבליים פחות זמן בעבודה בשכר מאשר לא-מאורים.

כיצד משפיעים הילדים על היקף העבודה בשכר של האמהות בניו זילנד? אישה עובדת, המקדישה לעבודה לפחות 30 שעות בשבוע, מבלה לפחות 5 שעות ביום בעבודה בשכר, אם הילד הצעיר ביותר שלה הוא בן 4 שנים או פחות. אם הילד הצעיר ביותר במשפחה הוא בן 5 - 12 שנים, עובדת האם יותר: בממוצע 5 שעות ועוד 48 דקות ביום. כאשר הילד הצעיר ביותר במשפחה הוא בן 12 שנים ויותר, האם עוסקת בממוצע 6 שעות מדי יום בעבודה בשכר. גברים מבליים שעות רבות יותר בעבודה בשכר: גבר בניו זילנד עובד בממוצע 6 שעות ועוד 54 דקות ביום כאשר יש לו ילד קטן, שטרם לומד בבית-ספר. הוא עובד 7 שעות ועוד 6 דקות ביום בממוצע, אם ילדו הצעיר ביותר הוא בן 5 - 12 וכאשר הילד הצעיר ביותר הוא בן 12 ויותר, עובד הגבר 7 שעות ביום בממוצע (1999, *Selected Labour Market Results*, Statistics New Zealand).

תרשים 10. מספר השעות הממוצע ביום שהורים בניו זילנד מקדישים לעבודה בשכר לפי מיגדר וגיל הילד הצעיר ביותר במשפחה, 1998/99

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך סקר תקצוב זמן 1999, המופיע באתר האינטרנט של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בניו זילנד:
 New Zealand and the Statistics, *Time Use Survey: Selected Labour Market Results 1999*
 Ministry of Women's Affairs, www.stats.govt.nz

עבודה ללא שכר

אישה בניו זילנד מקדישה בממוצע 4 שעות ועוד 48 דקות ביום למלאכות הקשורות בבית ובדאגה לבני המשפחה, לעומת שעתיים ועוד 48 דקות שגבר מקדיש לעיסוקים האלה בממוצע ביום. אמהות מקדישות זמן רב יותר לילדים ולבית מאשר אבות, בעיקר כאשר הילדים הם בני 4 שנים או פחות (Statistics New Zealand, *Clock Around the* 2001 : 17).

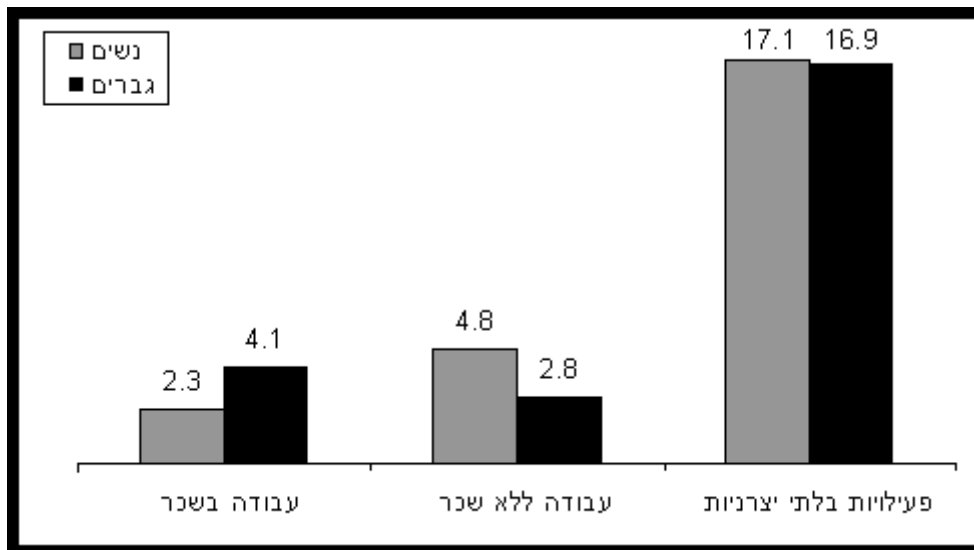
בדיקת היקף העבודה ללא שכר בשתי הקבוצות האתניות בניו זילנד מעלה, כי ככלל המאורים מבלים זמן רב יותר בעבודה ללא שכר מאשר אנשים שאינם מאורים. נשים מאוריות מקדישות 5 שעות ביום לעבודה ללא שכר כעיסוק מרכזי שלהן ואילו נשים לא-מאוריות מבלות בעבודה ללא-שכר בממוצע 4 שעות ועוד 42 דקות ביום. גברים מאורים מקדישים בממוצע 3 שעות ועוד 6 דקות ביום לעבודה ללא שכר, לעומת שעתיים ועוד 48 דקות שגברים לא-מאורים עושים למען הבית ולמען בני המשפחה (Zealand Statistics New, *Time Use Survey Report Released*, May 2001).

כמה זמן מקדישים בניו זילנד לטיפול בילדים ובבני הבית? נשים מאוריות מקדישות 58 דקות ביום לטיפול בזולת כפעילות עיקרית ועוד 8 שעות ועוד 42 דקות ביום כפעילות בו-זמנית עם פעילות אחרת. נשים לא-מאוריות מבלות 42 דקות ביום בטיפול בזולת כעיסוקן הראשי ועוד 5 שעות ועוד 42 דקות בלבד תוך כדי עיסוק במשהו אחר (Statistics New Zealand, *Time Use Survey: Welfare and Health* 1999).

אישה הנמנית על כוח העבודה, שילדה הצעיר ביותר טרם הולך לבית הספר, מקדישה בממוצע 5 שעות ביום לעבודה ללא שכר. לעומת זאת, גבר המצוי בכוח העבודה, שיש לו ילד קטן עד גיל הגן מקדיש רק 3 שעות ביום לעיסוקים שונים בבית (Statistics New Zealand, *Results Time Use Survey: Selected Labour Market* 1999).

תרשים 11. מספר השעות הממוצע ביום המוקדשות לפעילויות שונות

בניו-זילנד, לפי מיגדר, 1998/99

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך פרסומי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של ניו זילנד: *Around the Clock*, Zealand Publication on the 1998-1999 Time Use Survey in New Zealand, Statistics New Zealand, 17-18, and *Time Use Survey Report Released: May 2001*. Pink, Brian Zealand, 17-18, and Zealand New.

6. הרשות הפלסטינית

מתודולוגיה

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ברשות הפלסטינית ערכה סקר ראשון של תקצוב זמן בין השנים 1999 -- 2000. איסוף הנתונים בשטח התקיים בין חודש מאי 1999 לחודש מאי 2000. בסקר השתתפו 8,038 אנשים, מחציתם נשים ומחציתם גברים, בני 10 שנים ומעלה. רישום הפעילויות והעיסוקים במשך היום נעשה ביומן פעילות המיועד לעשרים וארבע שעות. הנשאלים נתבקשו למלא גם שני שאלונים שסיפקו מידע על משק הבית ומידע אישי על עצמם (אל-עאסי, 2000: 2-4).

הממצאים העיקריים

עבודה בשכר

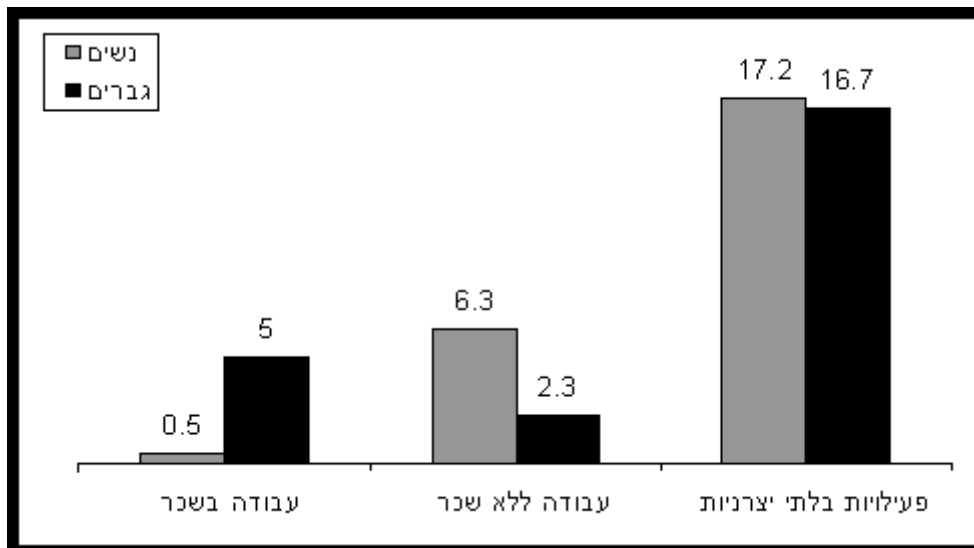
גברים פלסטינים מבלים בממוצע 21% מיומם בעבודה בשכר ואילו נשים פלסטיניות מבלות רק 2% מעיסוקיהן במשך היום בעבודה בשכר (שם: 9).

עבודה ללא שכר

נשים פלסטיניות מבלות זמן רב בעבודה ללא שכר: הן עסוקות בעבודות משק הבית 4 שעות ועוד 7 דקות ביום בממוצע ואילו גברים פלסטינים אינם מבלים אלא שעה אחת ועוד 20 דקות בממוצע ביום בעבודה בבית. פער דומה מתגלה גם בטיפול בילדים ובאנשים אחרים במשפחה: גברים פלסטינים מקדישים לכך 59 דקות ביום בממוצע ואילו נשים מקדישות שעתיים ועוד 12 דקות ביום לדאגה לזולת (שם: 10).

תרשים 12. מספר השעות הממוצע ביום בעיסוקים שונים

ברשות הפלסטינית, לפי מיגדר, 1999/00

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך אל-עאסי, סנא, דו"ח סטטיסטי של סקר תקצוב זמן ברשות הפלסטינית: *Country Report: Palestine. Time Use Survey - A Palestinian Example* (Al-Asi, Sana (UNSD, Palestinian Bureau of Statistics, October 9, 2999: 9-10).

7. דרום אפריקה

מתודולוגיה

בסיוע כספי של הסוכנות הנורווגית לשיתוף פעולה בנושאי פיתוח (Norad), ערכה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של דרום אפריקה את הסקר הכלל-ארצי הראשון של תקצוב זמן בחודשים פברואר, יוני ואוקטובר בשנת 2000. בסקר השתתפו 14,553 איש ואישה, בני 10 שנים ומעלה. הכלי העיקרי לאיסוף המידע היה יומן רישום פעילויות המיועד לפרק זמן של 24 שעות והנסקרים נתבקשו לדווח על עיסוקיהם בהפרשים של 30 דקות, החל בשעה ארבע לפנות בוקר. את היומן מילא מראיין שיצא לבתי משתתפי הסקר ושוחח באופן אישי עם כל מראיין ומראיין נת. (2001, *A Survey of Time Use*, SSA).

הממצאים העיקריים

נומס העבודה הכולל

נשים בדרום אפריקה עובדות בממוצע יותר מגברים, כך עולה מן הסקר. נשים מקדישות לעבודה בשכר וללא שכר כאחת 23% מכלל עיסוקיהן במשך היום. גברים בדרום אפריקה מקדישים לשני סוגי העבודה רק 19% מכלל עיסוקיהם במשך היום. אך הפער בין בני שני המינים חמור עוד יותר מן הנראה בהפרשי האחוזים הסטטיסטיים: העבודות שנשים עושות זוכות להערכה נמוכה בהרבה מן העבודות שעושים גברים, אם הן בכלל זוכות להערכה, שכן מרבית עיסוקי האשה הם בעבודה ללא שכר (שם: 4-5).

עבודה בשכר

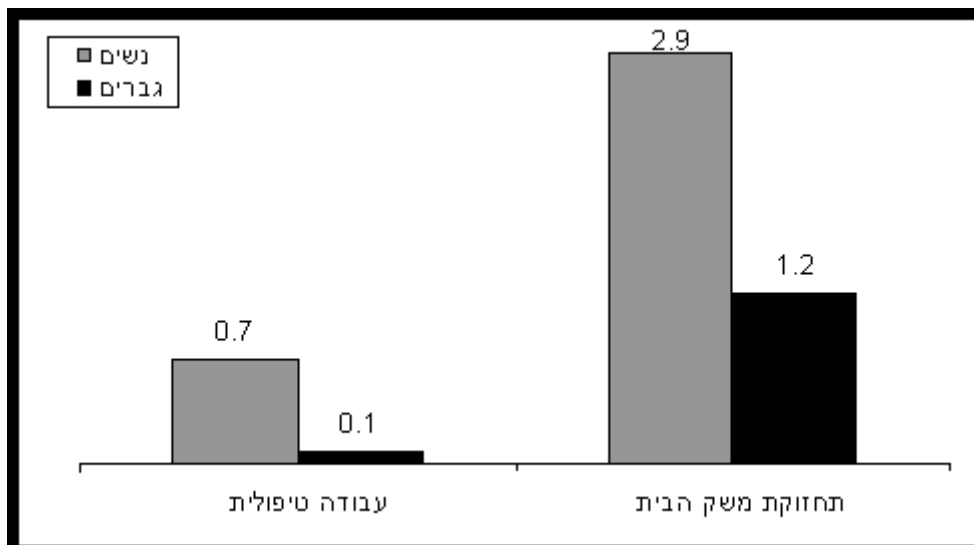
בדרום אפריקה מקדישים גברים בממוצע 13% מזמנם לעיסוקים בכוח העבודה, שהם בממוצע 3 שעות ועוד 10 דקות ביום. נשים מקדישות לעבודה בשכר רק 8% מכלל הזמן שלהן, שהם שעה אחת ועוד 56 דקות ביום (שם : 36).

עבודה ללא שכר

גברים בדרום אפריקה מקדישים רק 6% מכלל שגרת היומיום שלהם לעבודה ללא שכר, ואילו נשים מקדישות 15% מכלל עיסוקיהן ביום לעבודה במשק הבית ולטיפול בזולת (שם : 36).

הפער בהיקף הזמן המוקדש לעבודה ללא שכר הוא עמוק מאוד בקרב אנשים המועסקים בעבודה מחוץ למשק ביתם : נשים עובדות מקדישות כמעט פי 2.6 יותר זמן מגברים לעיסוקים הנחשבים עבודה ללא שכר : 3 שעות ועוד 30 דקות ביום בממוצע, לעומת שעה אחת ו-22 דקות בהתאמה (שם : 39). כאשר מפלחים את התחום הזה לקבוצות גיל ומתבוננים בגברים ונשים עובדים/ות בני/ות 20-39 מתקבל כי נשים עובדות כפליים מגברים בעיסוקי משק הבית : שעתיים ועוד 53 דקות ביום לעומת שעה אחת ועוד 13 דקות, בהתאמה. נשים מועסקות בקבוצת הגיל הזאת מקדישות הרבה יותר זמן מגברים לטיפול בזולת : בממוצע 44 דקות ביום, לעומת 5 דקות ביום, בהתאמה (שם : 55).

תרשים 13. מספר השעות הממוצע ביום שבני/ות 18 – 29 בדרום אפריקה מקדישים למשק הבית ולטיפול בזולת, לפי מיגדר, 2000

מקור : עיבוד של מרכז אדוה מתוך סקר תקצוב זמן של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, דרום אפריקה : *Survey of Time Use: How South African Women and Men Spend A ,Statistics South Africa ,their Time ,2001 ,55*.

דרום אפריקה היא אחת ממדינות העולם השלישי שעדיין נהוג בהן להביא, לעתים ממרחקים, מים וחומרי דלק לצרכי היומיום בבית. על פי שיטת חישוב החשבונות הלאומיים של האו"ם משנת 1993 (SNA) יש להתייחס אל העיסוקים הכרוכים בהבאת מים וחומרי דלק אל הבית כאל פעילויות כלכליות. יחד עם זאת, עד היום אין הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בדרום אפריקה כוללת את העיסוקים האלה בחישוב התוצר המקומי הגולמי. ברמה של 70% ממשקי הבית שהשתתפו בסקר תקצוב-הזמן מוטלת משימת הבאת המים בעיקר על הנשים. גם הבאת חומרי דלק לבית מוטלת בעיקר על נשים : ברמה של 74% ממשקי הבית שנסקרו נמצא, כי זו עבודה של נשים.

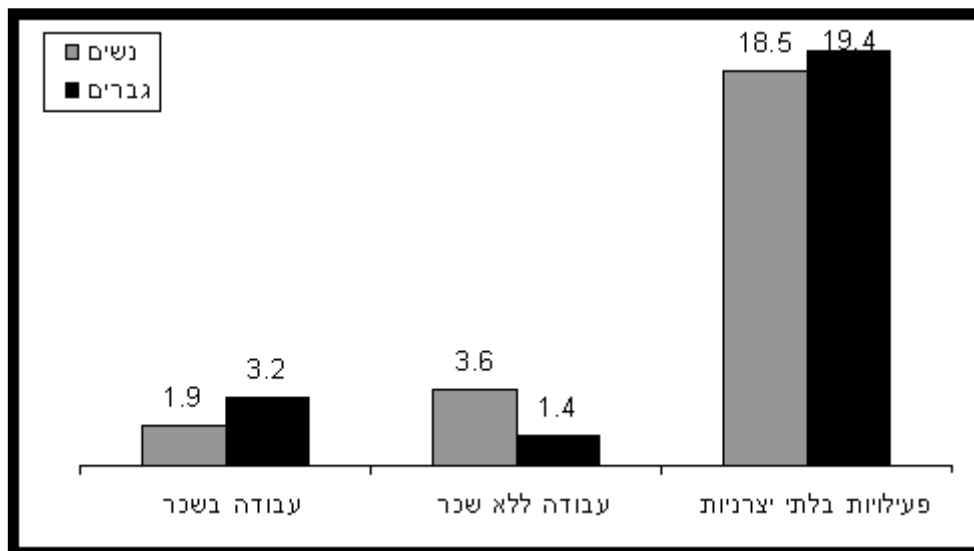
ממצא מעניין הוא כמה זמן מקדישים אזרחי דרום אפריקה לעיסוקים אישיים. גברים בדרום אפריקה מקדישים בממוצע 81% מעיסוקיהם במשך היום לפעילויות בלתי יצרניות, לשינה, לאכילה, לבילויים של שעות הפנאי וכיוצא בזה. נשים מקדישות לעיסוקים האלה בממוצע 77% משגרת היום שלהן (שם : 36).

נשים מועסקות מקדישות 16 שעות ועוד 9 דקות ביום בממוצע לעבודה לא-יצרנית ואילו גברים המועסקים במקום עבודה מחוץ לבית מבליים בעיסוקים האישיים 17 שעות ועוד 9 דקות ביום בממוצע. נשים לא מועסקות מקדישות לעיסוקים אישיים בלתי יצרניים 17 שעות ועוד 25 שעות ביום בממוצע ואילו גברים לא מועסקים מקדישים לעיסוקים מעין אלו 20 שעות ביום בממוצע (שם : 39).

גברים דרום אפריקנים, בני 29 -- 30, מבליים בממוצע שעתיים ועוד 18 דקות ביום בעיסוקים חברתיים ואילו נשים בקבוצת הגיל הזאת מקדישות לחיי החברה שעה אחת ועוד 52 דקות ביום (שם : 75).

תרשים 14. מספר השעות הממוצע ביום המוקדש לכל סוגי הפעילות

בדרום אפריקה, לפי מיגדר, 2000

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך: South Africa Statistics, *A Survey of Time Use: How South African Women and Men Spend their Time*, 2001, 36.

הממצאים שהבאנו בקצרה מבהירים היטב, כי במדינות רבות נוהגים גברים ונשים לעבוד מספר שעות דומה, פחות או יותר. אולם, ניתוח מעמיק יותר מגלה תמונה שונה: "דו"ח ההתפתחות האנושית לשנת 1995", שפרסם האו"ם מגלה, כי אם מחשבים בצורה משולבת את כמות הזמן שמקדישים לעבודה בשכר ולעבודה ללא שכר כאחד, נשים עובדות יותר מגברים, הן במדינות המפותחות והן במדינות המתפתחות (Spellerberg, 1999 Fleming and).

ההבדל המשמעותי ביותר בין גברים לבין נשים מתגלה כאשר מתייחסים בנפרד אל שני סוגי העבודה, בשכר וללא שכר:

גברים מקדישים באורח משמעותי יותר שעות לעבודה בשכר ואילו נשים מקדישות באורח משמעותי זמן רב יותר מגברים לעבודה ללא שכר. הממצאים האלה אינם מפתיעים כלל ועיקר.

השימוש במדדים לבחינת שוויון מיגדרי מאפשרים להאיר ולבחון באיזו מידה חלה התקדמות ביצירת שוויון בין שני המינים ובאיזו מידה טרם הגיעה החברה הנסקרת לשוויון הזה. כפי שמבהירים המחקרים שנעשו בקנדה, גם נשים בעלות השכלה גבוהה, העובדות משרה מלאה מחוץ לבית, עושות את מרבית העבודה במשק הבית ומרבית הטיפול בבני הבית מוטל על כתפיהן. הממצאים האלה מעלים לפחות מסקנה אחת ברורה: גם אם מעמידים בפני גברים ונשים הזדמנויות שוות בתחום העבודה והקריירה, לא ייווצר שוויון אלא אם יתחילו גברים לקבל על עצמם אחריות רבה יותר לעיסוקי משק הבית ולטיפול בילדים ובבני משפחה אחרים.

סקר תקצוב-הזמן היחיד שהתקיים בישראל נעשה בראשית שנות התשעים. לפיכך, בראשית המאה העשרים ואחת המידע הסטטיסטי המצוי תחת ידינו ומתייחס לפערים בתקצוב-הזמן של נשים וגברים הוא מיושן למדי. לעומת זאת, מדינות מערביות, כמו קנדה והולנד, מקיימות סקרי תקצוב זמן כל חמש שנים. כתוצאה מכך מצוי בידי מעצבי המדיניות ובידי מי שמבקשים להשפיע עליהם מידע סטטיסטי מעודכן למדי. קידום ענייניהן של הנשים בחברה מצוי במדינות המקיימות סקרי תקצוב זמן על קרקע מוצקה יותר. מידע מעודכן על תקצוב-הזמן של נשים וגברים בישראל עשוי לתרום למתן הכרה בעבודה ללא שכר, הנעשית בישראל בעיקרה בידי נשים. מידע סטטיסטי המתחדש ומתעדכן לעתים מזומנות עשוי לאפשר השוואה של התקדמות, או נסיגה, ביצירת שוויון מיגדרי בישראל ולתת כלי עבודה רב-תועלת בידי קבוצות אזרחיות הפועלות לקידום מעמדן של הנשים בישראל.

מספר השעות הממוצע ביום המוקדש לקטיגוריות שונות של פעילות, לפי מדינה ומיגדר

המדינות	פעילויות לא יצרניות		עבודה ללא שכר		עבודה בשכר		עומס העבודה הכולל	
	נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	גברים
	שעות ביום	שעות ביום	שעות ביום	שעות ביום	שעות ביום	שעות ביום	שעות ביום	שעות ביום
קנדה (1988)	א.נ.	א.נ.	א.נ.	א.נ.	א.נ.	א.נ.	7.8	7.5
הודו (1998/99)	16.3	17.6	4.9	0.5	2.7	6.0	7.7	6.5
ישראל (1991/92)	17.7	17.7	4.4	1.6	1.8	4.7	6.2	6.3
ניו זילנד (1998/99)	17.0	17	4.8	2.8	2.2	4.2	7.0	7.0
הרשות הפלסטינית (1999/00)	16.8	16.3	6.3	2.3	0.48	5.0	6.8	7.3
דרום אפריקה (2000)	18.5	19.4	3.6	1.4	1.9	3.2	5.5	4.6

מקור: המידע המובא לעיל נאסף מתוך הפרסומים של כל אחת מהמדינות. הרשימה המלאה נמצאת ביבליוגרפיה.

ישום של סקרי תקצוב זמן

סקרי תקצוב זמן עשויים לסייע ליצור תמונה מדויקת יותר של המשק הכלכלי בכל מדינה ובכל חברה. הם עשויים להציג בפנינו תיאור מהימן יותר ונוקב יותר של תוכן חייהן ואיכות חייהן של נשים ברחבי העולם בהשוואה לגברים. סקרי תקצוב זמן יכולים גם לסייע לממשלות, לארגונים לא-ממשלתיים ולחברה כולה לגבש מדיניות חברתית העשויה להועיל לנשים, ולקדם בכך את איכות חייה של החברה האנושית באשר היא.

מדידה מדויקת יותר של כלכלות לאומיות

מחקרים העוסקים במשק הכלכלי של מדינות מפותחות מצביעים על גידול שחל בשנות השבעים והשמונים של המאה העשרים בתוצר המקומי הגולמי (תמ"ג), בעיקר כתוצאה מהרחבת מגזר השירותים. הגידול הזה היה מלווה בהצטרפות נרחבת ביותר של נשים אל שוק העבודה, הודות להזדמנויות הרבות שנפתחו בפניהם להשתלב בכל סוגי השירותים החברתיים: בחינוך, בבריאות, בשירותי קהילה ובשירותי רווחה. עיסוקים רבים בתחום הזה זכו עם השנים לכינוי 'עבודה טיפולית' (work care). ואכן, כפי שחוקרות פמיניסטיות מדגישות לא אחת, נשים כיום עובדות תמורת שכר בעיסוקים שבעבר הן נהגו לעבוד בהם ללא שכר: טיפול והשגחה על תינוקות, ילדים, חולים, נכים וקשישים.

חוקרים אחדים ציינו במחקריהם, כי ייתכן שהיתה הגזמה בהערכת הצמיחה הכלכלית שנרשמה בחשבונות הלאומיים בשנות השבעים והשמונים (Aslaksen and Koren, 1996; Ironmonger, 1996; Cloud and Garrett, 1996). לדעת החוקרים האלה, ייתכן, כי מקור ההערכה המופרזת הזאת הוא בשינוי שחל בשירותים הטיפוליים, שהפכו מעבודה ללא שכר לעבודה בשכר (Aslaksen and Koren, 1996: 70). מאחר שבעבר התנהלה מרבית העבודה הטיפולית במסגרת משק הבית, לא היה לה כל ביטוי וייצוג בחשבונות הלאומיים. אך ברגע שנשים הצטרפו לכוח העבודה כמבצעות עבודה טיפולית בשכר, החלו לחשב את עבודתן כעבודה לכל דבר. מן הרגע הזה גם החלה עבודתן להיות חלק בלתי נפרד מחישוב התמ"ג. עדיין לא ברור האם אכן מדובר בגידול בהיקף העבודה.

באותו האופן אך בכיוון ההפוך השפיעו קיצוצי התקציב שנעשו בעשר השנים האחרונות במדינות רבות: נשים מקדישות זמן רב יותר לעבודה טיפולית, כתוצאה ממחסור בשירותים, או מחסור בכסף כדי לשלם עבור השירותים האלה. ייתכן מאוד, כי נשים עדיין מבצעות את אותה עבודה בתחומים האלה. אלא שבעוד שבעבר היתה זאת עבודה בשכר שנחשבה כעבודה לכל דבר, כעת זוהי עבודה ללא שכר ולפיכך גם אין מחשבים אותה כעבודה. אם נחזור להערכתם של חוקרים הסבורים, כי הערכת חלקן של נשים בכוח העבודה היתה מוטית ומופרזת, נוכל להסיק, כי ייתכן שכעת חישובי התוצר המקומי הגולמי בחשבונות הלאומיים מוטים כלפי מטה. החוקרת בנאריה טוענת, כי "אין כל יכולת להעריך נכונה את השינויים האלה ללא ליקוט שיטתי של מידע סטטיסטי על עבודה ללא שכר" (Benaria, 1999: 12).

ברקוביץ (ברקוביץ, 1996: 194) מביאה דוגמה מאירת עיניים אחרת של התופעה הזאת בצטטה את קלארק (Clark, 1958): אילו כל הרווקים השוכרים עוזרות בית לעבודת הניקוי היו נושאים אותן לפתע לנשים, היתה נוצרת לפתע ירידה עצומה בתמ"ג. שהרי עוזרות הבית הפכו למחרת טקס הכלולות לבנות זוג. ובנות זוג, כידוע, אינן זוכות לשכר עבור ניקוי הבית. לפיכך, כעבודה ללא שכר של אותן עוזרות בית שהיו לבנות זוג, היא לא היתה נכללת בחשבונות הלאומיים.

מימד חדש למחקר איכות החיים של הנשים

מחקר שנעשה בארצות-הברית ובכמה מדינות מתפתחות עשה שימוש במחקרי תקצוב זמן כדי לחשוף את מצוקתן של נשים עובדות: המחקר הראה שנשים המרחיבות את היקף שעות העבודה שלהן מחוץ לבית סובלות מתופעה המכונה "מצוקת זמן", תופעה העלולה לפגוע בבריאותן.

מחקר אחר עסק, בין היתר, בניסיון ליצור מדד עוני, המבוסס לא רק על הכנסה פנויה, אלא גם על היקף הזמן העומד לרשות הפרט. והנה, אין זה מפתיע כלל וכלל, כי המחקר מצא, כי נשים הן "העניות ביותר בזמן" (למשל: Spellerberg, Fleming and, 1999: 14-15).

שינוי המדיניות החברתית

אחד ההיבטים החשובים ביותר של מחקרי תקצוב זמן הוא האפשרות ליישם אותם בקביעת מדיניות חברתית: סקרי תקצוב זמן עשויים לשמש אמצעי לקידום מדיניות המבקשת לתמוך בנשים ולהגביר את השוויון בין שני המינים. המידע הנשאב מן הסקרים האלה עשוי לסייע גם במעקב אחר השפעות שונות של קווי מדיניות חדשים על נשים וגברים ועל נשים בנות קבוצות חברתיות שונות. הנה דוגמאות אחדות של שימוש אפשרי בסקרי תקצוב זמן ויישומם במדיניות חברתית:

נורווגיה

בשנת 1992 הנהיגה נורווגיה שיטת נקודות זיכוי לעבודה טיפולית בעת קביעת היקף הזכאות לביטוח הסוציאלי. האמצעי הזה נועד לפצות על זמן שאיבדו אנשים בשוק העבודה, בדרך כלל נשים, כתוצאה מכך שהקדישו זמן לטיפול בבני המשפחה. העיסוקים שנקבעו כמזכים את האדם באשראי טיפולי כללו טיפול בילד, כשמדובר בילדים בני שבע שנים ופחות וטיפול בקשישים וחולים, כאשר היקף העבודה הטיפולית הנדרש פגע ביכולת של האדם המטפל, בדרך כלל מטפלת, לעסוק בעבודה בשכר. אסלאקסן מכנה את השימוש בנקודות הזיכוי האלה "הצעד הראשון לקראת הכרה בערך הכלכלי של עבודת משק בית ללא שכר, כבסיס לביטחון סוציאלי בעתיד" (Aslaksen, 1996: 72).

קנדה

בניגוד לישראל, בקנדה יש תוכנית של פנסיה ממלכתית. במסגרת התוכנית הזאת נעשו הסידורים הדרושים, כדי להבטיח, כי לא ייגרע מכספי הפנסיה של הורים צעירים כתוצאה מכך שהם יוצאים מכוח העבודה לתקופות זמן מסוימות כדי לטפל בילדים קטנים (Canadian Experience in Gender Mainstreaming, 2000: 18).

ראוי לציין, כי המלצה ברוח הזאת יש גם בהצעה של פורום הארגונים למען חוק פנסיה חובה בישראל. ראו: דב פלג, **חוק פנסיה חייב להבטיח רצף של זכויות פנסיוניות לעובדים ולעובדות**, מרכז אדוה, דצמבר 2001.

בשנת 1998 כלל התקציב הפדרלי של קנדה נקודות זיכוי מס עבור עבודה ללא שכר של נשים המטפלות בבני משפחה (Canadian Women Making an Impact, 1998: 5). החידוש הזה היה תוצאה של מלאכת שדולה של ארגונים פמיניסטים, שעשו שימוש במידע סטטיסטי שנשאב ממצאי סקרי תקצוב זמן.

דרום אפריקה

הפרויקט לניתוח מיגדרי של התקציב בדרום אפריקה בדק את האפשרות שהממשלה תדאג לנשים העוסקות בעבודת טיפול בבני משפחה "פגיעים" ותעמיד לרשותן בתמורה סכום כסף מועט. האפשרות הזאת נעשתה דוחקת בעיקר נוכח השיעור הגבוה של חולי איידס בדרום אפריקה. ההסבר לכך היה שהתשלום עשוי לסייע הן כתמריץ לאנשים, בדרך כלל נשים, לטפל בזולת והן כהכרה בערך החברתי של הזמן שהמטפלים, שוב, בדרך כלל נשים, מקדישים לעיסוק הזה.

לדברי אחת מן הנשים הבכירות שעסקו בפרויקט הזה, דבי בודלנדר, העדר מידע סטטיסטי מהימן על תקצוב זמן מנע מן הנשים המעורבות ביוזמה את האפשרות להציג ראיות חותכות לטענותיהן. מידע סטטיסטי מעין זה היה עשוי לספק לפעילות הפרויקט הזה הוכחה מוצקה על משך הזמן הדרוש לעיסוקים האלה ועל האופן שנטל העבודה הזאת מתחלק בין קבוצות שונות של אנשים (Budlender, 2002: 7).

משטר האפרטהייד שהיה נהוג בדרום אפריקה הוא שהיה לרועץ לקידום היוזמה הזאת והשלכותיו מורגשות עד היום: ללבנים, ורק להם, היו מוסדות לטיפול

בנזקקים : ליתומים, לקשישים ולמוגבלים. עם הסרת מחסום האפרטהייד לא הורחבה מערכת מוסדות הסיוע והטיפול ולא קמו מוסדות הולמים לספק את כל צרכי האוכלוסייה השחורה בשירותים האלה. ספר התקציב של הממשלה לשנת 1998 קבע, כי "לעתים תכופות הקהילות עצמן מסוגלות להעניק שירותים סוציאליים יעילים יותר מאשר המוסדות... טיפול במסגרת הקהילה הוא גם חלופה מועילה יותר מן השירות הממוסד מבחינת העלות" (שם). במילים אחרות: טיפול ממוסד הוא יקר מדי. טיפול קהילתי הוא "מועיל", לא רק בשל עצם הטיפול הקרוב, אלא בעיקר משום שהוא איננו עולה כסף ואיננו מופיע בספרי התקציב. לפיכך, ניסו פעילות הפרויקט להסיר את הלוט מעל עבודות הטיפול בזולת בתנאים המיוחדים לדרום אפריקה ולחשוף את הנשים החוסכות בעבודתן הקשה בטיפול בבני המשפחה כסף לממשלה. בחשיפה הזאת ביקשו פעילות הפרויקט לשכנע את הממשלה לתת לנשים המטפלות לפחות פיצוי כלשהו על עבודתן.

סקרי תקצוב זמן בדרום אפריקה סייעו גם לעקוב אחר מפעל אחר, של הקמת מרפאות לטיפול ראשוני ברחבי הארץ. נמצא, כי המפעל הזה אכן צמצם את משך הזמן הממוצע שאנשים בזבוזו בנסיעה אל מרפאות לרפואה ראשונית (שם). בעתיד ייעשה שימוש בסקרי תקצוב זמן כדי לעקוב אחר משך הזמן שאנשים ממתנינים במרפאות האלה לקבל את הטיפול הדרוש להם (שם).

לא שכחנו, כי בדרום אפריקה במקומות רבים אין עדיין מים זורמים, גם לא חשמל בבתים. באמצעות ממצאים העולים מסקרי תקצוב זמן מבקשות פעילות הפרויקט התקציבי להוכיח גם, כי לממשלה כדאי להתקין מערכות מים זורמים לשימוש ביתי, שכן, המחלקה לענייני מים ויערות בדרום אפריקה "חוסכת" בעלויותיה בכך שאין היא פועלת להתקנת צנרת מים בבתי מגורים. לטענת פעילות פרויקט התקציב למען הנשים, מטילים קובעי המדיניות בהתייחסות הזאת את מלוא העלויות האלה על נשים ועל ילדות, שעל כתפיהן מוטל עיקר נטל הבאת המים הביתה. כאמור, המשימה הזאת עלולה להימשך כשעה ביום. מתכנני סקרי תקצוב-הזמן גילו, כי אפשר להגיע באמצעותו למידע מדויק לגבי הזמן הדרוש לכך, כולל הזמן הדרוש להדלקת האש לחימום המים לרחצה.

אוסטרליה

גם באוסטרליה נעשה שימוש בממצאים של סקרי תקצוב זמן כדי להגביר את המודעות למצוקתן של נשים עובדות. המשרד לענייני נשים של ויקטוריה שילב ממצאים של סקרי תקצוב זמן בפרסום שסקר את הסדרי הטיפול בקשישים ובמוגבלים ואת מצבן העגום של הנשים העובדות בטיפול מן הסוג הזה ללא שכר. בהשתמשם בנתונים על תקצוב זמן כאמצעי לבחינת אספקת שירותי טיפול ללא שכר, הצביעו כותבי הפרסום על האופן שאפשר להקל באורח משמעותי על הנשים המטפלות (Spillerman, 1999: 20 Fleming and). אחת ההצעות שהועלתה היתה לשלם לנשים המטפלות בבני המשפחה בבתיהן. גישה עקרונית אחרת, שאכן יושמה באוסטרליה הלכה למעשה, היא שינוי במדיניות המיסוי והזיכוי ממס: זיכוי ממס, שניתן בעיקר לגברים המפרנסים את בנות זוגם, הומר בתשלום במזומן לטיפול בילדים בבית עבור מי שמטפלות בילדי המשפחה במשרה מלאה (Sharp, 2002: 40).

הולנד

בזכות חוק שעות העבודה החדש משנת 1996, שהזכרנו קודם לכן, פתוחות כיום חנויות ברחבי הולנד עד שעות הערב המאוחרות וכן בימי ראשון. החוק החדש מאפשר לגברים ולנשים כאחד לעבוד במשרה מלאה ולערוך את הקניות בשעות הערב. סקר תקצוב-הזמן האחרון שנעשה בהולנד ביקש לבדוק שני דברים המשלימים זה את זה: כיצד השפיע ההסדר החדש על חייהן של הנשים ועל מידת השתלבותן בכוח העבודה, וכיצד השפיעו ההזדמנויות החדשות על הגברת מעורבותם של גברים בעבודה ללא שכר במשק הבית. תחושת החוקרים והמחוקקים הצדיקה את עצמה: בין הסקר של שנת 1995 לסקר של שנת 2000 אכן הצטרפו עוד נשים אל כוח העבודה בשכר וגברים הולנדים אכן התחילו להקדיש שעות רבות יותר לעבודה ללא שכר במשק הבית. יחד עם זאת, גם בהולנד אנחנו עדיין רחוקים למדי משוויון בין בני שני המינים בתוך משפחה אחת בכל הקשור

לחלוקה מאוזנת של עבודה בשכר ועבודה ללא שכר. המחקר האחרון הזה מצביע על התקדמות, אך בהחלט לא על שוויון.

הערך הכלכלי של עבודת נשים ללא שכר

ההכרה בהיקף העצום של השקעת זמן וכוח בעבודה ללא שכר במשק הבית מחייבת לנסות להעריך עבודה במשק הבית במונחים כספיים.

אוסטרליה היא חלוצה בהתייחסות אל עבודה במשק הבית כעבודה מדידה בכסף. הכלכלן, איש אוניברסיטת מלבורן, דֶ־נֶקֶן אִירוֹנְמוֹנְגֶר פיתח את המושג של התוצר הגולמי של משק הבית, ובאנגלית: Product Gross Household. המונח מתייחס לערך הכספי שעבודה ללא שכר מוסיפה למשק הכלכלי של המדינה. אִירוֹנְמוֹנְגֶר ה־שווה את הערך המוסף לכלכלה הלאומית באמצעות כלכלת משק הבית לערך המוסף של כלכלת השוק באוסטרליה.

קיימות שיטות אחדות לקביעת הערך הכספי של עבודה יצרנית הנעשית במסגרת משק הבית. השיטה הנפוצה ביותר היא שיטת "שכר עוזרת בית". השיטה מייחסת ערך כספי לזמן המוקדש לעבודה במשק הבית בהתאם לעלות של העסקת עוזרת בית, או עוזר בית. שיטה אחרת היא חישוב "שכר מומחה" לכל משימה ומשימה מכל עבודות משק הבית: כמה כסף נהוג לשלם למומחה לבישול, לגינון וכיוצא בזה. שיטה נוספת להערכה כספית של עבודה ללא שכר בבית היא "גישת עלות האפשרות החלופית". השיטה הזאת בוחנת את השכר שאישה מוותרת עליו בשל כך שהיא מקדישה את זמנה לעבודה ללא שכר בבית, במקום לצאת לעבודה במשרה בשכר. שיטה רביעית, שאין מרבית להשתמש בה, היא שיטת התפוקה. השיטה הזאת מחשבת את סוגי התפוקה השונים בתוך משק הבית בתקופת זמן מוגדרת ומייחסת להם ערך דולרי במחירי שוק.

בעקבות הממצאים שהעלה סקר תקצוב-הזמן שנערך באוסטרליה בשנת 1992, עשה דֶ־נֶקֶן אִירוֹנְמוֹנְגֶר שימוש בשיטת התפוקה ומצא, כי באותה שנה היה היקף התוצר במשק הבית כמעט שווה להיקף היצור בשוק העבודה. כלומר: הערך הכספי של מה שהוא כינה "התוצר הגולמי של משק הבית", של "הפעילויות היצרניות שהתקיימו במשק בית, תוך שימוש בהון של משק הבית ובעבודה ללא שכר של בני המשפחה, כדי לייצר מוצרים ולספק שירותים לצריכה האישית" (Ironmonger, 1996: 42), היה כמעט שווה לערך הכספי של 'התוצר הגולמי של השוק' (שהוא מדד מתוקן של התמ"ג): 341 מיליארד דולר לעומת 362 מיליארד דולר (Ironmonger, 1996: 52). על פי חישוביו של הכלכלן האוסטרלי, "מחצית מן התוצר הכלכלי מקורו במשק הבית ומחציתו השנייה מקורה בשוק" (שם: 53).

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של קנדה חישה ומצאה דרך למדוד את הערך הכספי של עבודה ללא שכר במשק הבית. השיטה הקנדית מבוססת על ממצאי סקר תקצוב-הזמן משנת 1992: עבודה ללא שכר במשק הבית הוערכה כשווה ל-31%-46% מכלל התוצר המקומי הגולמי. במישור האישי, הערך הכספי של עבודה ללא שכר שעושה אישה קנדית ממוצעת בבית הוערך כשווה ל-11,920-16,860 דולר בשנה (Status of Women Canada: 3 -- 1998 Women's History Month Newsletter).

בעבודת מחקר עבור הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של דרום אפריקה עשו החוקרים בודלנדר ובראתאוג תרגיל מורכב ומשולב. הם חישובו את הערך של עבודה ללא שכר בשנת 2000 בשמונה שיטות שערך שונות. הם הגיעו להערכות שונות למדי זו מזה, שנעו בין 11% מתוך התמ"ג לשיעור של 55% מתוך התמ"ג (Budlender and Brathaug, 2002: 21). החוקרים מדווחים גם על שורה של שערוכים כספיים שונים שמצאו חוקרים בנורווגיה כאשר חישובו את הערך הכספי של עבודה ללא שכר בשנים שונות ובשיטות שונות. השערוכים השונים בנורווגיה נעו בין שיעור של 37% לשיעור של 50% מן התמ"ג (שם).

ולבסוף, משהו על צפי לעתיד לבוא: בהידרשה לעבודה ללא שכר במדינות מפותחות, ציינה ב־נֶרִיָה, כי על פי מרבית שיטות החישוב, עבודה ללא שכר מהווה

בין רבע לחצי מכלל הפעילות הכלכלית. לדבריה, כבר יש ראיות המצביעות על התפתחות מעניינת: העבודה בבית הולכת וגדלה בשיעור גדול יותר מאשר הצמיחה בהיקף היצור במשק הכלכלי. היא מעריכה, כי הדבר עשוי להיות קשור לכך שמשפר משקי הבית הקטנים הולך וגדל (Benaria, 1999: 10).

לסיכום: סקרי תקצוב זמן עשויים לסייע לנו להגביר את המודעות לעובדה שבכל מדינה ומדינה מבצעות הנשים לפחות את מחצית העבודה. המחקרים עשויים להועיל בפילוח הממצאים ולומר לנו אלו נשים מבצעות יותר עבודה ללא שכר ובאיזו מידה מתחילים דווקא הגברים לקחת חלק בנטל העבודה ללא שכר. הצעד הבא הוא לחשב את העבודה ללא שכר בערכים כלכליים. את הצעד הזה עשו כבר לפחות שמונה מדינות החברות בארגון לשיתוף פעולה כלכלי ולפיתוח (OECD): אוסטרליה, קנדה, דנמרק, פינלנד, צרפת, גרמניה, ניו זילנד ונורווגיה.

במקביל, מן הדין לנתח באורח יסודי כיצד פוגעת עבודה ללא שכר בנשים מבחינה כלכלית.

לבסוף, ניתוח מפורט המבוסס על ממצאים של סקרי תקצוב זמן עשוי להועיל לקידום מדיניות חברתית, הנותנת הכרה רשמית לעבודת נשים במשק הבית, בעיקר עבודה טיפולית, כעבודה לכל דבר. הכרה כזאת תאפשר לתגמל את העושות במלאכה באופן העשוי לפצות את הנשים על הפסדים כתוצאה מעיסוקן בעבודות שלא בשכר.

ביבליוגרפיה

ברקוביץ, ניצה, "על 'עקרת הבית והחשבונאות הלאומית'", תיאוריה וביקורת 9, חורף 1996, 189 - 197.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, דפוסי השימוש בזמן בישראל, סקר תקצוב זמן, 1995, 1991/92.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, דפוסי השימוש בזמן בישראל: ממצאים נוספים מסקר תיקצוב זמן, 1996, 1991/92, פרסום מספר 1029.

סבירסקי, ברברה, מה לנשים ולתקציב המדינה, מרכז אדוה, אוגוסט 2002.

פלג דב, חוק פנסיה חייב להבטיח רצף של זכויות פנסיונריות לעובדים ולעובדות, מרכז אדוה, נובמבר 2001.

* * *

UNSD, *Palestinian Example Country Report: Palestine, Time Use Survey -- A*, Al-Asi, Sana .Time-Use Surveys, 23-27 October, 2000 Expert Group Meeting on Methods for Conducting

Institute of Applied Social) Aslaksen, Iulie (Statistics Norway) and Koren, Charlotte Distribution of Extended Income: The Research), "Unpaid Household Work and the 1996, (*Economics 2 (3 Feminist* ", Norwegian Experience

,*International Labour Review* ", Benaria, Lourdes, "The Enduring Debate over Unpaid Labour .internet pp. 287-309, full text on ,1999, (3) 138

Changing the Unchangeable: , Breedveld, Koen, van den Broek, Andries and Knlust, Wim Sociaal en Cultureel Planbureau, the ,1999, *Towards a New Dutch Time Budget Study* www.iser.essex.ac.uk/activities/iatur/abstract/abstract1.htm .Netherlands

Breedveld, Koen, van den Broek, de Haan, Jos, de Hart, J., Huysmans, Frank and Niggebrugge, Dono, *Trends in de tijd : een schets van recente ontwikkelingen in tijdsbesteding en tijdsordening*, Netherlands, 2001. www.tijdsbesteding.nl

Budlender, Debbie, "The Policy Implications of Time Use Surveys: Lessons from South Africa," 2002, unpublished manuscript.

Budlender, Debbie and Brathaug, Ann Lisbet, *Calculating the Value of Unpaid Labour: a Discussion Docu*, Statistics South Africa, 2002.

Canadian Experience in Gender Mainstreaming," Prepared for the Sixth Meeting of Commonwealth Women's Affairs Ministers, New Delhi, India, April 2000.

Canadian Women -- Making an Impact," *Women's History Month Newsletter*, Status of Women Canada, 1998.

Ca, Patricia Mendez, *Country Report: Mexico*, Instituto Nacional de Estadística, geografía e Informatica, UNSD Expert Group Meeting on Methods for Conducting Time-Use Surveys 23-27 October, 2000.

Clark, Colin, "The Economics of Housework," *Bulletin of Oxford Institute of Statistics*, May 1958, pp. 205-211. Cited in ברקוביץ .

Clark, Warren, *Economic Gender Equality Indicators 2000*. Status of Women Canada.

Cloud, Kathleen and Garrett, Nancy, "A Modest Proposal for Inclusion of Women's Household Human Capital Production in Analysis of Structural Transformation," *Feminist Economics* 2 (3) 1996, pp. 93-119.

Conference to Set Women's Agenda into the Next Century, United Nations Department of Public Information, 1994.

Cook, Len and Lawrence, Judy, *First Results from Time Use Survey Released*, Statistics New Zealand and the Ministry of Women's Affairs, 1999.

Cook, Len, *Time Use Survey Respondents Thanked*, Statistics New Zealand, 1999.
www.stats.govt.nz

Draft -- International Classification of Activities for Time Use Statistics, 2000, UNSD.

Expert Group Meeting on Gender Issues in Labour Force Statistics, UNSD, 1998.

Economic Gender Equality Indicators, Status of Women Canada, 1997.

Fisher, Kimberly (Institute for Social and Economic Research), Gershuny, Jonathan (Institute for Social and Economic Research), Gauthier, Anne (Department of Sociology, University of Calgary) and Victorino, Charlemagne (Department of Sociology, University of Calgary), *Exploring New Ground for Using the Multinational Time Use Study*, Paper Number 2000-28, ESRC Research Centre on Micro-Social Change.

Fleming, Robin and Spellerberg, Anne, *Using Time Use Data, A History of Time Use Surveys and Uses of Time Use Data*, Statistics New Zealand, 1999.

Gopher.undp.org/0/unconfs/women/pim/back/1BCKGRND.TXT

International Labor Organization, *ILO Conventions and Recommendations: Silent Revolution in the Lives of Women*, 1996. www.ilo.org/public/english/bureau/inf/pkits//women4.htm

International Labor Organization, *Remuneration for Women's Work: A Curious Paradox*, 1996. www.ilo.org/public/english/bureau/inf/pkits//women2.htm

International Labor Organization, *The Feminization of Poverty*, 1996.
www.ilo.org/public/english/bureau/inf/pkits//women3.htm

International Labor Organization, *Women and the World of Work: The Social Costs of Progress*, 1996. www.ilo.org/public/english/bureau/inf/pkits//women1.htm

Ironmonger, Duncan, "Counting Outputs, Capital Inputs and Caring Labor: Estimating Gross Household Product," *Feminist Economics*, Volume 2, 1996.

Measuring Women's Unpaid Work, PLS Document, United Nations Department of Public Information.

Mpetsheni, Yandiswa and Budlender, Debbie, *Country Paper: South Africa, Time Use Survey 2000*, UNSD Expert Group Meeting on Methods for Conducting Time-Use Surveys, 23-27 October 2000.

Multinational Time Use Study (MTUS), ISER -- Institute for Social and Economic Research, University of Essex. www.iser.essex.ac.uk/mtus/history.php

National Statistics, The Official UK Statistics Site, *UK 2000 Time Use Survey*.
www.government.gov.uk/themes/social_finances/TimeUseSurvey/background.asp

Niemi, Iris, *National Experiences in Carrying out the Harmonized European Time Use Survey*, Statistics Finland, UNSD Expert Group Meeting on Methods for Conducting Time-Use Surveys, 23-27 October 2000.

Osterberg, Christina, (Eurostat), *Methodological Guidelines on Harmonised European Time Use Surveys*, UNSD, Expert Group Meeting on Methods for Conducting Time-Use Surveys, October 2000. www.un.org/Depts/unsd/timeuse/xptgrpmeet/eurostat.pdf

Pandey, R. N. of Central Statistical Organization, Ministry of Statistics and Program Implementation -- New Delhi, and Hirway, Indira, of Centre for Development Alternatives, Ahmedabad. *Country Report: INDIA; Conducting the Time Use Survey -- Indian Experience*. UNSD Expert Group Meeting on Methods for Conducting Time-Use Surveys 23-27 October, 2000.

Paton, David, *Collecting Time-Use Data, Including Context Variables and Simultaneous Activities, at Statistics Canada*, UNSD Expert Group Meeting on Methods for Conducting Time-Use Surveys, 23-27 October, 2000.

Pink, Brian, *Time Use Survey Report Released*, Statistics New Zealand, 2001.

Sabbadini, Linda Laura, *The Experience with Activity Reporting in the Time Use Survey in Italy*, National Institute of Statistics, Rome, Italy, found on UNSD web-site.

Sharp, Rhonda and Broomhill, Ray, "Budgeting for Equality: The Australian Experience," *Feminist Economics* 8 (1), 2002, pp. 25-47.

Short, Sandra, *Time Use Data in the Household Satellite Account*, Economic Assessment and Strategy Division, Office for National Statistics, UK, October 2000.

Statistics New Zealand, *Around the Clock - Findings from the New Zealand Time Use Survey (1998-99) - Reference Report*. www.stats.govt.nz

Statistics New Zealand, *First Results from Time Use Survey Released*, 1999.
www.stats.govt.nz

Statistics New Zealand, *Time Use Survey Report Released*, May 2001. www.stats.govt.nz

Statistics New Zealand, *Time Use Survey: Selected Labour Market Results*, 1999.
www.stats.govt.nz

Statistics New Zealand, *Time Use Survey Respondents Thanked*, 1999. www.stats.govt.nz.

Statistics New Zealand, *Time Use Survey: Welfare and Health*, 1999. www.stats.govt.nz

Statistics South Africa, *A Survey of Time Use: How South African Women and Men Spend their Time*, 2001.

Trewin, Dennis, *Information Paper, Time Use Survey, Australia -- Confidentialised Unit Record File*, 1997, Australian Bureau of Statistics.

www.iser.essex.ac.uk/mtus/studies/australia-1997.php

פקס. 03-5602205, מרכז אדוה, ת.ד. 36529, תל-אביב 61364, טל. 03-5608871

Fax. 03-5602205, Adva Center, POB 36529, Tel Aviv 61364, Tel. 03-5608871

e-mail: advainfo@bezeqint.net